

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 329.12(497.431)"1917/1918"

Prejeto: 17. 8. 2017

Uroš Herman

mag., prof. zgodovine in geografije, Dolenja vas 25, SI-3312 Prebold
E-pošta: uros.herman@gmail.com

Dogajanje na Celjskem v letih 1917–1918 s posebnim ozirom na delovanju celjskih liberalcev

IZVLEČEK

V prispevku avtor obravnava dogajanje na Celjskem v zadnjih letih Habsburške monarhije. Prikazano je dogajanje v Celju in okolici v luči takratnega prebujanja slovenske narodne zavesti v dobi deklaracijskega gibanja in sočasnega boja za prevzem oblasti, s snovanjem Narodnih svetov in prehodne oblasti. Prikazano je tudi širše politično dogajanje – razvoj slovenskih političnih strank v obravnavanem času in pa nemško politično gibanje, ki je zavračalo spremembe in je izgubljalo svoj prevladujoč položaj v Celju ter še v nekaterih drugih središčih na Celjskem. Ker je v Celju in v nekaterih trških naseljih med slovenskimi političnimi silami prevladovala liberalna usmerjenost, je v liberalnemu taboru namenjena nekaj večja pozornost.

KLJUČNE BESEDE

Celje, deklaracijsko gibanje, prevratna doba, liberalizem, 1917–1918

ABSTRACT

DEVELOPMENTS IN THE CELJE AREA IN 1917–1918, WITH PARTICULAR REGARD TO THE ACTIVITIES OF LOCAL LIBERALS

The author of the contribution deals with the developments in the Celje area in the last years of the Habsburg Monarchy, with the main focus on those that took place in Celje and its surroundings in the light of the emerging Slovenian national awareness during the period of the Declaration Movement and the scramble for power, the formation of national councils, and the establishment of transitional government. The author also presents a wider political context, i.e., the creation of Slovenian political parties in the period under examination as well as the German political movement, which was resisting change and losing its predominant position in Celje as well as a few other centres in the surrounding area. Owing to the prevailing liberal orientation among Slovenian political forces in the city of Celje and certain market towns, primary attention is devoted to the liberal camp

KEY WORDS

Celje, Declaration Movement, overthrow period, liberalism, 1917–1918

Ko se je prva svetovna vojna prevešala v četrto leto, je spomladi leta 1917 v Habsburški monarhiji zaradi spremenjenih notranjepolitičnih in zunanje-političnih razmer prišlo do obnove političnega življenja. V tem času so se pričeli pojavljati prvi (za)-resni poskusi reševanja narodno političnega položaja Slovencev, ki so bili spričo nemške nacionalistične politike avstrijskih oblasti v veliki meri misljeni kot notranje preoblikovanje monarhije. Kot najbolj primerno se je kazalo povezovanje s Hrvati in Srbi, predvsem zaradi jezikovnega, ozemelskega in zgodovinskega stika med temi narodi. Povezovanje s Čehi ali Slovaki (ter Poljaki) je bilo manj realno.¹ Tudi med nemškimi nacionalisti, živčimi med Slovenci (Štajerska in Koroška), so se oblikovale zamisli o povojnem preoblikovanju monarhije, ki so za slovenske dežele predvidevale ohranitev nemškega gospodstva ter nadaljnjo germanizacijo.²

Narodno politične razmere v Celju so bile za Slovence spričo prevladujočega nemškega vpliva v mestu med prvo svetovno vojno precej neugodne. Na širšem celjskem območju, kjer dvomov o slovenskem značaju prebivalstva ni bilo, so bile napetosti veliko manjše. Kljub vojni – ali pa predvsem zaradi nje – je v Celju in v širši okolici ljudska podpora (političnemu) gibanju za spremembo in večjo samostojnost slovenskih pokrajin naraščala. Narodno politično gibanje na Celjskem je imelo oporo pri vseh (slovenskih) predvojnih političnih strankah. Organiziranost in moč političnih strank med vojno je bila osnovana na predvojnih političnih delitvah in volitvah – novonastalih političnih gibanj takrat še ni bilo posebej opaziti. Opazno pa je bilo vse večje splošno nezadovoljstvo nad vojnimi razmerami.³ Razlog za slab gospodarski in narodnopolitični položaj naj bi po splošnem prepričanju bile odločitve v politiki prevladujoče nemške »mestne gospode«, ki naj bi izigrala in prezrla slovenske poslance iz pretežno podeželskih okolij.⁴ Na prvih zborovanjih strankarskih organizacij so pred sklicem državnega parlamenta skušali spodnještajerski slovenski poslanci preveriti mnenje ljudstva. Njihova prva želja je bila seveda konec vojne in mir ter skupen nastop vseh spodnještajerskih poslancev ne glede na politične barve in njihovo enotno delovanje pri reševanju ključnih gospodarskih in narodnostnih vprašanj za slovensko prebivalstvo.⁵

Obnovev političnega življenja in majniška deklaracija

Prve novice o obnovitvi parlamentarnega življenja so se pojavile v prvi polovici maja 1917.⁶ Časopisi so v mesecu pred zasedanjem državnega zbora poročali o dogovarjanju politikov južnih Slovanov o načinu, kako preurediti monarhijo, da bodo slovanski narodi v njej ustrezno zastopani.⁷ Pred obnovo parlamentarnega življenja se je cesar srečal s predstavniki vseh političnih usmeritev, zastopanih v avstrijskem državnem zboru.⁸ Slovenski poslanci so se srečali tudi z ministrskim predsednikom in mu predložili svoje zahteve.⁹ Slovenska stran je nekajkrat jasno izrazila bojazen, da bi jih lahko avstro-ogrski Hrvati in Srbi zaradi lažjega uveljavljanja lastne državnosti pustili na stranskem tiru.¹⁰

Delo državnega parlamenta se je obnovilo 29. maja 1917,¹¹ ko je tudi dr. Anton Korošec kot predstavnik Jugoslovanskega kluba prebral Jugoslovansko

Izjava Jugoslovanskega kluba za združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov.
Poslanec dr. Korošec je prečital sledečo izjavo:
Podpisani poslanci, ki so združeni v Jugoslovanskem klubu, izjavljajo, da zahtevajo temeljem narodnega načela in hrvatskega državnega prava, naj se vse zemlje monarhije, v katerih bivajo Slovenci, Hrvati in Srbi, združijo v samostojno državno telo pod žezlom habsburško-lorenške monarhije, ki bodi prosto vsakega narodnega gospodstva tujcev in ki bodi zgrajeno na demokratičnem temelju. Za uresničitev te zahteve enotnega naroda bodo zapostavili vse svoje sile.
S tem pridržkom se bodo podpisanci udeleževali del parlamenta. (Živahno pritrdjevanje pri Slovencih in Hrvatih.)

Vest o razglasitvi jugoslovanske državnopravne izjave, znane kot (prva) Majniška deklaracija (Slovenec, 31. 5. 1917, št. 123, str. 1).

¹ Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 311. V zgodovinske pisane je kar nekaj avtorjev obravnavalo obdobje in prostor, ki sta tudi tema pričujočega prispevka. Njihova dela, ki so osnova za razumevanje tematike, so navedena v seznamu literature.

² Perovšek, Usodni germanizacijski pritiski, str. 157–158.

³ *Slovenski narod*, 28. 7. 1917, št. 171, str. 1–2, »Štajerski cesarski namestnik«.

⁴ *Slovenski gospodar*, 10. 5. 1917, št. 107, str. 1, »Razmišljanje starega slovenskega kmeta«.

⁵ *Slovenski narod*, 14. 5. 1917, št. 110, str. 3, »Politične vesti«; *Slovenski gospodar*, 17. 5. 1917, št. 20, str. 1, »Slovenska kmetijska zveza«.

⁶ *Slovenski gospodar*, 3. 5. 1917, št. 18, str. 1, »Državni zbor sklican«; *Slovenski narod*, 10. 5. 1917, št. 107, str. 2, »Notranje-politični položaj«.

⁷ *Slovenski gospodar*, 3. 5. 1917, št. 18, str. 1, »Slovenci in Čehi«; *Slovenski narod*, 26. 5. 1917, št. 120, str. 2, »Pred sestankom državnega zbora«; *Slovenski narod*, 31. 5. 1917, št. 123, str. 1, »Pred prvo sejo državnega zbora«.

⁸ *Slovenec*, 22. 5. 1917, št. 116, str. 2, »Notranja politika – voditelji parlamentarnih strank pri cesarju«; *Slovenski narod*, 25. 5. 1917, št. 120, str. 1, »Načelnik Jugoslovanskega kluba pri cesarju«; *Slovenec*, 29. 5. 1917, št. 121, str. 1, »Hrvatsko slovenski politiki pred cesarjem in nova ustavna doba«.

⁹ *Slovenski gospodar*, 24. 5. 1917, št. 21, str. 3, »Razne politične vesti«.

¹⁰ *Slovenski narod*, 26. 5. 1917, št. 120, str. 3, »Politične vesti«; *Slovenski narod*, 30. 5. 1917, št. 122, str. 3, »Notranje politični položaj«.

¹¹ *Slovenec*, 31. 5. 1917, št. 123, str. 1, »Državni zbor«; *Slovenski gospodar*, 31. 5. 1917, št. 22, str. 1, »Državni zbor«.

državnopravno izjavo.¹² Jugoslovanski klub je kot poslanska skupina štel 33 poslancev (moralo bi jih biti sicer 37) in je deloval na podlagi soglasja o vprašanjih nacionalnega pomena, medtem ko je vprašanja gospodarstva in kulture prepuščal posamični presoji poslancev. Za načelnika Jugoslovanskega kluba je bil izvoljen dr. Anton Korošec.¹³

Da je želja po politični enakopravnosti napredovala, je postalo jasno v poletnih mesecih leta 1917, ko so bile tudi v pokrajinskem in lokalnem okolju izjave proti nemški nadvladi vse pogostejše.¹⁴ Na nemški strani pa se je pričela širiti bojazen po izgubi posebnega državnopravnega položaja nenemškega prebivalstva, sploh na območjih, kjer je živelo več ali manj strnjeno nemško prebivalstvo, kot je bilo to v Celju.¹⁵

Celjski Nemci so pred obnovitvijo parlamentarnega življenja na Dunaju v mestni hiši 19. maja sprejeli državnega poslanca Richarda Marckhla, ki je celjskim voditeljem pojasnil političen položaj v državi in odnos nemških *nacionalcev* do vlade. Celjski zaupniki so se Marckhlu zahvalili za dotedanje delo in mu izrekli popolno zaupanje. Posvetovanja sta se udeležila tudi deželna poslanca dr. Eugen Negri in Moritz Stallner.¹⁶

V istem času so se pojavile vesti iz tujine o snovanju jugoslovanske države, ki naj bi nastala po vojni z združitvijo južnoslovanskih pokrajin Avstro-Ogrske in Kraljevine Srbije. Te ideje, zapisane v Krfskem sporazumu, so bile v domeni emigrantskih politikov Jugoslovanskega odbora in izven dometa politikov, delujočih znotraj monarhije, ki na te načrte niso mogli vplivati ter so jih pragmatično vztrajno zavračali, ker so s tem lahko ostali politično dejavni: »S takimi svojimi teorijami niso lojalnim Slovincem in Hrvatom in avstroogrskim Srbom ni najmanj nevarni. Pri nas je poštenje na prvem mestu in potem šele vse drugo.«¹⁷ Na podobnem stališču je ostajala slovenska politika deklarativno tudi naprej, saj je Majniška deklaracija predvidevala oblikovanje jugoslovanske države v okviru monarhije in ne (tudi) izven nje, veliko pa je bilo nejasnosti glede poznanih italijanskih apetitov po slovenskem ozemlju, v primeru zmage antante.¹⁸

¹² *Slovenec*, 30. 5. 1917, št. 122, str. 1, »Izjava Jugoslovanskega kluba za združitev Slovincem, Hrvatov in Srbov«; *Slovenski gospodar*, 31. 5. 1917, št. 22, str. 5, »Jugoslovanska državno-pravna izjava«; *Slovenski narod*, 31. 5. 1917, št. 123, str. 2, »Historična seja državnega zbora«.

¹³ *Slovenec*, 1. 6. 1917, št. 124, str. 2, »Jugoslovanski klub«; *Slovenski narod*, 4. 6. 1917, št. 126, str. 2, »Jugoslovanski klub«; *Slovenski gospodar*, 31. 5. 1917, št. 22, str. 5, »Jugoslovanski klub«.

¹⁴ *Slovenski gospodar*, 5. 7. 1917, št. 27, str. 1, »Nemška nadvlada«.

¹⁵ *Slovenec*, 24. 5. 1917, št. 116, str. 4, »Štajerski Nemci in jugoslovansko vprašanje«.

¹⁶ *Deutsche Wacht*, 23. 5. 1917, št. 41, str. 1, »Reichsratsabgeordneter Richard Marckhl vor seinen Cillier Vertrauens Männern«.

¹⁷ *Slovenec*, 5. 7. 1917, št. 151, str. 1, »Kako Srbijanci ujedinjujejo jugoslovanske narode«.

¹⁸ *Slovenec*, 10. 8. 1917, str. 1, »Jugoslovansko vprašanje«; *Slovenec*, 13. 8. 1917, št. 184, str. 1, »H Krfskemu manifestu«; *Slovenec*, 13. 8. 1917, št. 184, str. 1, »Italijanske impertinence«.

Med prvimi je po obnovitvi parlamentarnega življenja na Celjskem sklicala 3. junija v Žalcu svoj zaupni shod Narodno napredna stranka (NNS).¹⁹ Sledila sta strankina sestanka 14. in 15. julija 1917 v Mariboru in Središču, na katerih je dr. Vekoslav Kukovec poročal o političnem položaju v monarhiji in na katerih so predlagali delitev Štajerske na nemški in slovenski del po določenih mejah na severnih mejah volilnih okolišev Gornji Grad–Slovenj Gradec–Maribor (levi dravski breg).²⁰ Na sestanku zaupnikov v Središču je bilo predstavljeno mnenje dr. Vekoslava Kukovca, da bi bilo edini resničen mir mogoče doseči z demokratizacijo: »Tako bode ljudska volja, če bode prodrla v ruski in nemški državi, prodrla tudi v Avstriji in očitno že tudi prodira (...) bodo demokratična načela na celi črti zmagala kakor pri Hrvatih tudi pri Slovincih in v tem dejstvu samem vidi poročevalec [dr. Kukovec op. a.] tudi gotovost osamosvojitve slovenskega naroda od Nemcev (...) Ustavna oblika v jugoslovanski enoti je seveda še stvar prihodnosti, četudi prav bližnje bodočnosti. Zemlja, ki se ima odcepiti od sedanjih

„Razstrganje Štajerske“.

Ko je zaupniški shod »Narodne stranke« na Štajerskem dosledno deklaraciji »Jugoslovanskega kluba« se izrekel za teritorialno razdelitev Štajerske in je zahteval, da se jugoslovanskemu ozemlju priklupi slovenski del dežele najmanj južno od severne meje sedanjega volilnega okraja Maribor le v i breg ter ž njim seveda tudi »nemška« mesta, kakor so Maribor in Ptuj, so nemški listi zagnali obupen krik. S frazami o prvotnih naselbinah Nemcev po naših mestih združujejo, ker je Narodna stranka rekla, da naj imajo Nemci pri nas v bodoče toliko pravic, kolikor jih bodo dali našim ljudem v svojem ozemlju, kruto sramotenje slovenskih delavcev in delavk, ki po nemškem Štajerskem, zlasti po zgornještajerskih rudnikih in tovarnah trosijo svoj mozeg za nemški kapital, za državo.

Prvi del članka v odgovor na nemške proteste glede slovenskih načrtov za delitev dežele Štajerske (Slovenski narod, 2. 8. 1917, št. 175, str. 1).

¹⁹ *Slovenski narod*, 31. 5. 1917, št. 124, str. 3, »Notranje politični položaj«.

²⁰ *Slovenski narod*, 17. 7. 1917, št. 161, str. 1, »Stališče Štajerske Narodne stranke k spremembi ustave«.

kronovinskih enot in združiti v novo enoto, je pa, kar se Štajerske tiče, vse brez izjeme kar leži južno od jezikovne meje nad Mariborom.»²¹ Sestanek zaupnikov liberalne stranke na Štajerskem so pozitivno sprejeli tudi v katoliškem taboru, saj je bila s tem potrjena složnost pri delovanju v okviru Jugoslovanskega kluba.²² Postajalo pa je vse bolj jasno, da postaja podpora jugoslovanskemu programu Majniške deklaracije vsestranska.²³

Na načrte slovenske strani so se kmalu odzvali v nemškem časopisju na Spodnjem Štajerskem in so ostro napadli zahtevo NNS po meji med obema narodoma na Štajerskem, po kateri bi mesti Maribor in Ptuj ostali na slovenskem narodnostnem ozemlju.²⁴ V Mariboru so se konec avgusta zbrali spodnještajerski Nemci in jugoslovanske zahteve označili za rušenje Habsburške monarhije.²⁵ Pri oblikovanju obrambe stališč v prid razmejitve med slovenskim in nemškim delom Štajerske in oblikovanjem posebne slovenske dežele so štajerski liberalci navajali predvsem dejstvo, da na Spodnjem Štajerskem nobeno važnejše upravno politično mesto ni bilo zasedeno s strani Slovencev. Večja mesta so se po prepričanju večine liberalnih politikov načrtno germanizirala, čeprav so zaledja teh mest ostajala slovenska. Ravno zaledju, ki ga je naseljeval slovenski (kmečki) narod, so bila potrebna mestna središča. Navajali so statistike, ki so po njihovem prepričanju nedvomno dokazovale, da so Celje, Maribor in Ptuj – mesta v slovenskem okolju.²⁶ Za mesto Celje, ki je (bilo) dejansko globoko na slovenskem ozemlju, je bilo ugotovljeno, da »le privileg avtonomnega statuta, ki daje za 207 hektarov mestnega ozemlja velike pravice, drži celjski magistrat. Da je Celje naravna centrala za čisto slovenski sodni in politični okraj, tega menda ne bodo Nemci zanikali.«²⁷ Podobno so seveda trdili v katoliškem taboru in zahtevali ukinitev deželnih meja ter federalizacijo Avstro-Ogrske.²⁸ Temu ustrezen je bil poziv v začetku avgusta, ki je klical k združevanju slovenskih narodnoobrambnih sil v Narodne svete in ustanovitvi Slovenske matice, ki bi tlakovala pot boju za samostojnost po smernicah Jugoslovanskega kluba, ker so tudi Nemci začeli združevati svoje sile v svojih *Volksratih*.²⁹

Nemški nacionalci iz Štajerske so nasprotovali

zamislil o posebni slovenski deželi ali oblikovanju južnoslovanske samostojne države. Eden glavnih protagonistov nemškega gibanja je bil tedanji celjski župan dr. Ambroschitsch, ki je na zborovanju *Volks-rata* v Mariboru 19. avgusta 1917 državnemu zboru na Dunaju predlagal oblikovanje enotne države iz avstrijskega dela monarhije z nemščino kot uradnim jezikom – vendar brez Galicije (ki naj bi pripadla Poljakom).³⁰

Z oblikovanjem Narodnih svetov so se načelno strinjali tudi socialdemokrati, čeprav so odklonili sodelovanje v njih, kjer bi bili pod vodstvom meščanskih strank.³¹ Jugoslovanski klub je pričel iskati podporo za svojo politiko na shodih po deželi, eden prvih na Celjskem je bil izpeljan v Vrbovcu pri Mozirju 5. avgusta, na katerem je dr. Verstovšek poročal o politiki Jugoslovanskega kluba ter je zanj in za Majniško deklaracijo dobil podporo, še največjo s strani goriških beguncev, ki so bili nastanjeni v kraju.³² Majniška deklaracija sprva ni bila deležna kakega vidnejšega javnega interesa, šele s t. i. Ljubljansko izjavo 15. septembra 1917, ki je bila objavljena v slovenskih časopisih (ki so jo podpisali škof Jeglič, za narodno katoliško stran Ivan Šušteršič, za liberalno stran Ivan Tavčar in Karel Triller, za krščansko socialno delavsko organizacijo pa Mihael Moškerc, France Vidic in Anton Žnidaršič), se je začelo množično, več ali manj spontano izjavljanje Slovencev za Majniško deklaracijo.³³ Izjava, ki so jo podpisali, je imela dodano sporočilo: »Po našem živem prepričanju je bodočnost Habsburške monarhije mogoča le na načelu resnične svobode narodov in bodočnost našega naroda le na načelu združenja Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki prebivajo v naši monarhiji. Oboje, svobodo in edinstvo, pa more našemu narodu zagotoviti in obraniti le samostojna na načelu samoodločbe narodov zgrajena jugoslovanska država pod žezlom habsburške dinastije.«³⁴ To izjavo so že takrat opisovali kot zgodovinski dogodek, Majniška deklaracija je z njo namreč dobila vseslovenski in nadstrankarski značaj.³⁵ Le socialdemokrati so odklonili podpis izjave, ker v besedilo niso mogli vnesti svojih pripomb.³⁶

Kot drugod po slovenskih deželah so pozdravili Ljubljansko izjavo tudi v Celju: »Štajerska Narodna stranka, kot zastopnica naprednega Slovenstva v severni jugoslovanski pokrajini (...), iz celega srca pritrjuje

²¹ *Slovenski narod*, 21. 7. 1917, št. 165, str. 1, »Sestanek zaupnikov v Središču«.

²² *Slovenec*, 18. 7. 1917, št. 162, str. 2, »Štajerska liberalna stranka in Jugoslovanski klub«.

²³ *Slovenski narod*, 6. 8. 1917, št. 178, str. 1, »Preko zgodovinskih napak k jugoslovanskemu programu«.

²⁴ *Slovenski narod*, 2. 8. 1917, št. 175, str. 1, »Razstrganje Štajerske«.

²⁵ *Slovenski gospodar*, 23. 8. 1917, št. 34, str. 3, »Nemci zborujejo«.

²⁶ *Slovenski narod*, 11. 8. 1917, št. 183, str. 1, »Politična razmišljanja o novi jugoslovanski politiki«.

²⁷ *Slovenski narod*, 2. 8. 1917, št. 175, str. 1, »Razstrganje Štajerske«.

²⁸ *Slovenec*, 4. 8. 1917, št. 177, str. 1, »Proč z deželnimi mejami!«.

²⁹ *Slovenec*, 4. 8. 1917, št. 177, str. 1, »Narodni svet«.

³⁰ *Slovenec*, 21. 8. 1917, št. 190, str. 3, »Spodnještajerski nemški Volksrat proti našim pravicam«; *Slovenec*, 22. 8. 1917, št. 191, str. 3, »Nemci proti slovenski narodni avtonomiji«; *Slovenski gospodar*, 23. 8. 1917, str. 3, »Nemci zborujejo«.

³¹ *Naprej*, 7. 8. 1917, št. 20, str. 1, »Narodni svet«.

³² *Slovenec*, 14. 8. 1917, št. 185, str. 2, »Zaupnica Jugoslovanskemu klubu«.

³³ Stavbar, Deklaracijsko gibanje 1917/18, str. 37–40.

³⁴ *Slovenec*, 15. 9. 1917, št. 211, str. 1, »Izjava«.

³⁵ *Slovenec*, 18. 9. 1917, št. 213, str. 1, »Zgodovinski moment«; *Slovenski gospodar*, 20. 9. 1917, št. 38, str. 1, »Združenje Jugoslovancev«.

³⁶ *Naprej*, 18. 9. 1917, št. 55, str. 1, »V pojasnilo«.

v njej izraženi zahtevi po svobodi in ujedinjenju vsega našega naroda.«³⁷ Nemškim sodržavljanom so slovenski politični voditelji na njihovo nasprotovanje slovenskemu narodnemu programu odgovarjali, da si Slovenci želimo samostojne jugoslovanske države pod dinastijo Habsburžanov, pri čemer ovir prostemu dostopu nemškega gospodarstva in nemških dežel do Jadranskega morja ne bi bilo.³⁸ Nemški celjski časopis *Deutsche Wacht* je poročal o Ljubljanski izjavi kot o vmešavanju cerkvenega vodstva v akcijo propagande za slovansko državo, ki naj bi s tem postala uspešnejša, hkrati so zapisali, da se na spodnještajerskem posebej trudijo za glasove delavcev, žena in deklet, ter pri tem omeni zborovanje v St. Petru v Savinjski dolini, kjer duhovnik ni pridigal le o Jezusu, ampak tudi o jugoslovanski državi.³⁹

Sredi oktobra se je dr. Vekoslav Kukovec zavzel za še odločnejšo podporo Majniški deklaraciji in hkrati za oblikovanje nove jugoslovanske državne enote ter vključitev slovenskega dela Štajerske in Koroške v okvir nove države poimenoval *ključ Jugoslavije*.⁴⁰ Eden od nadaljnjih oblik nasprotovanja avstrijski državni politiki je bilo zavračanje državnega proračuna s strani Jugoslovanskega kluba do uresničenja zahtev deklaracije⁴¹ in obstrukcija sej deželnega zbora Štajerske in avstrijske vlade pri reševanju gospodarskih razmer na Štajerskem, dokler se ne bo prenehalo neupoštevanje slovenskih poslancev v deželnem in državnem zboru.⁴² Podobno so razmišljali tudi v katoliškem taboru, le da so v ospredje postavljali tudi dokončno uresničitev zahtev Majniške deklaracije.⁴³

V Slovenski ljudski stranki (SLS) je medtem prišlo do razkola. Liberalci so pozdravljali tiste člane SLS, ki so se zavzemali za nadaljnjo podporo deklaracijskemu gibanju.⁴⁴ Spor znotraj katoliške stranke na koncu ni pomembno vplival na potek narodno-političnega boja, na občnem zboru Vseslovenske ljudske stranke (VLS) je bil 28. decembra 1917 za načelnika stranke izvoljen dr. Anton Korošec, v centralni izvršni odbor stranke pa so prišli vsi državni in deželni poslanci, nekdanji predsednik dr. Ivan Šustersič pa je ustanovil (kratkoživo) Slovensko kmečko stranko.⁴⁵

³⁷ *Slovenski narod*, 19. 9. 1917, št. 214, str. 1, »Za ljubljansko izjavo«.

³⁸ *Slovenski narod*, 11. 10. 1917, št. 232, str. 1, »Odgovor predsednika spodnještajerskega narodnega sveta«.

³⁹ *Deutsche Wacht*, 12. 1. 1918, št. 2, str. 1, »Die Propaganda für den südslawischen Staat«.

⁴⁰ *Slovenski narod*, 17. 10. 1917, št. 238, str. 1, »K vprašanju naših narodnih zahtev«.

⁴¹ *Slovenski narod*, 17. 10. 1917, št. 238, str. 1, »Iz državnega zbora«.

⁴² *Slovenski narod*, 14. 11. 1917, št. 261, str. 1, »Oster nastop štajerskih deželnih poslancev proti vladi«.

⁴³ *Slovenski gospodar*, 18. 10. 1917, št. 42, str. 2, »Prost mora biti, prost moj rod«.

⁴⁴ *Slovenski narod*, 22. 11. 1917, št. 268, str. 1, »Spor v Slovenski ljudski stranki«; *Slovenski narod*, 24. 11. 1917, št. 270, str. 1, »Kritični časi«.

⁴⁵ *Slovenec*, 19. 11. 1917, št. 213, str. 1, »Vodstvo SLS«; *Slovenec*, 24. 11. 1917, št. 270, str. 3, »Izvršilni odbor SLS«; *Slovenski*

Voditelji katoliškega tabora so znova potrdili podporo jugoslovanski ideji, pri čemer so poudarili pripravljenost na sodelovanje z vsemi političnimi silami, ki so imele enak cilj.⁴⁶

Razmah deklaracijskega gibanja

Slovensko časopisje je jeseni pričelo objavljati izjave o podpori Majniški deklaraciji, med prvimi v celjskem okraju so jih poslale občine Šoštanj, Št. Ilj in Sv. Martin na Paki.⁴⁷ Decembra 1917 so sledili številni kraji in občine celjskega okraja: Žalec, Braslovče, Mozirje in okolica, Rečica, Ljubno, Luče, Gornji Grad, Solčava, Bočna, Šmihel nad Mozirjem, Radeče in delavci šaleškega (velenjskega) premogovnika in še nekatere občine kozjanskega okraja.⁴⁸ Na glavni skupščini 17. decembra 1917 je deklaracijo soglasno podprl še okrajni svet Gornji Grad.⁴⁹ Podporo deklaraciji so potrdili tudi železničarji Južne železnice v Mariboru na občnem zboru Zveze jugoslovanskih železničarjev med 8. in 9. decembrom 1917.⁵⁰ V podporo Majniški deklaraciji so se pričeli organizirati v Šmarju pri Jelšah, v Sv. Križu pri Slatini in v Kozjem.⁵¹ Celjski liberalci so organizirali manifestacijski shod v podporo deklaraciji v Celju za mesto in okolico.⁵² V Kozjem je poslanec dr. Jankovič sklical gospodarski sestanek kozjanskega okraja, na katerem so pozdravili skupen boj slovenskih političnih strank za narod in Jugoslovanski klub ter izrazili željo po sklenitvi trajnega miru.⁵³ Celjske oblasti so v nadaljevanju prepovedale občni zbor Slovenske kmečke zveze (SKZ) v Celju, ki bi moral biti 4. februarja, prepoved je potrdila še deželna vlada. V Celju se je vseeno zbrala množica protestnikov, ki se kljub pozivom policije in župana niso razšli, obljubili pa so, da

narod, 24. 11. 1917, št. 270, str. 1, »Razpust SLS in ustanovitev nove Šuštaršičeve stranke«; *Slovenec*, 28. 11. 1917, št. 295, str. 4, »Vseslovenska ljudska stranka«.

⁴⁶ *Slovenski narod*, 29. 12. 1917, št. 297, str. 3, »Shod zaupnikov SLS«.

⁴⁷ *Slovenec*, 28. 11. 1917, št. 273, str. 3, »Dnevne novice«; *Slovenec*, 19. 12. 1917, št. 289, str. 2, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«.

⁴⁸ *Slovenec*, 4. 12. 1917, št. 278, str. 3, »Za jugoslovansko deklaracijo«; *Slovenec*, 14. 12. 1917, št. 286, str. 3, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«; *Slovenec*, 24. 12. 1917, št. 294, str. 2, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«; *Slovenski gospodar*, 27. 12. 1917, št. 52, str. 2, »Tedenske novice«; *Slovenec*, 28. 12. 1917, št. 296, str. 2, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«; *Slovenski narod*, 28. 12. 1917, št. 296, str. 2, »Dopis iz Celja«.

⁴⁹ *Slovenec*, 30. 12. 1917, št. 298, str. 3, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«.

⁵⁰ *Slovenec*, 13. 12. 1917, št. 285, str. 1, »Jugoslovanski železničarji za jugoslovansko deklaracijo«.

⁵¹ *Slovenski narod*, 22. 11. 1917, št. 268, str. 2, »Shodi na Štajerskem«.

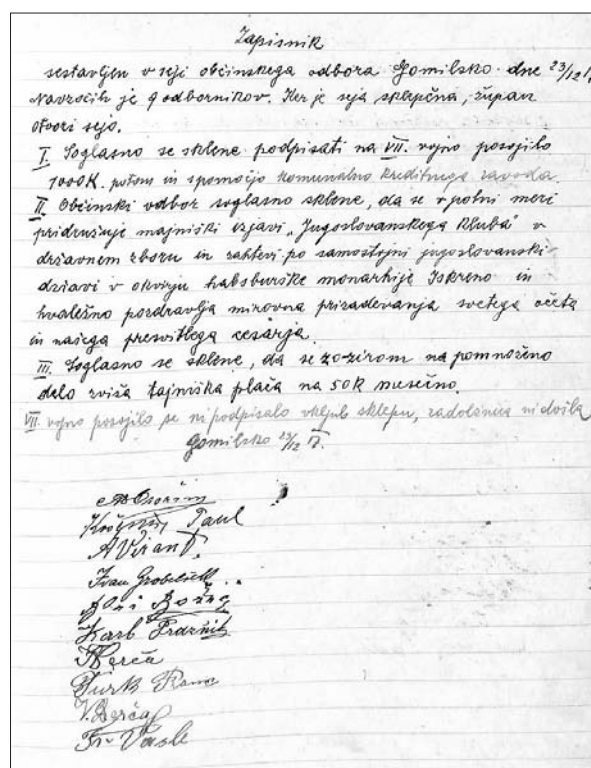
⁵² *Slovenski narod*, 12. 1. 1918, št. 10, str. 2, »Dopis iz Celja«.

⁵³ *Slovenski narod*, 12. 1. 1918, št. 10, str. 2, »Gospodarski sestanek v Kozjem«; *Slovenec*, 14. 1. 1918, št. 11, str. 2, »Politične novice – Shod v Kozjem«.

bo protest minil mirno.⁵⁴ Po pričevanju *Slovenca*, naj bi jih župan skušal pregovoriti govoreč slovensko, a je bil bojda deležen le komentarja: »Živijo župan dr. Javornik! Vi boste prvi slovenski župan našega Celja v bodoči Jugoslaviji!«.⁵⁵

Deklaracijsko gibanje se je na Celjskem nadaljevalo, tako so v prvi polovici leta 1918 deklaracijo javno podprli v krajih in občinah Vransko, Kozje, Gornji Grad, Sv. Jurij ob Taboru, Gomilsko, Pristava pri Šmarju, Šmarje pri Jelšah, Frankolovo, trg Šoštanj, okolica Šoštanj, Polzela, Sv. Florijan pri Rogatcu, Bočna, Kokarje, Kozje, Lastnič pri Kozjem, Sedlarjevo pri Kozjem, Solčava, Dramlje, Grajska vas, Št. Pavel pri Preboldu, Sv. Peter v Savinjski dolini, Ponikva ob južni železnici, Sv. Križ pri Slatini, Luče, Št. Jurij ob Taboru, Gomilsko, trg Št. Jurij ob južni želez., okolica Št. Jurij ob južni želez., Št. Jernej pri Konjicah, Nova Štifta, Dol pri Hrastniku, Žetale, okolica Šmarje pri Jelšah, Št. Rupret nad Laškim, trg Središče, Sv. Katarina pri Rogatcu, Gotovlje, Imeno, Špitalič, Žalna pri Višnji Gori, Kog, Križe v brežiškem okraju, Jurklošter in trg Ljubno, Petrovče, Slivnica pri Celju, Sevnica ob Savi, Dobrna, Sladka Gora pri Šmarju, Marija Gradec, Loka pri Zidanem Mostu, Škofja vas in Nova Cerkev pri Celju. Podporo so dajale tudi posamezne skupine in društva, na primer županstvo okolice Mozirje, nadalje člani gasilskega društva Družmirje pri Šoštanju, dekleta Marijine družbe na Polzeli, Katoliško politično društvo za vranski okraj, Slovensko katoliško izobraževalno društvo na Dolu pri Hrastniku, učiteljstvo kozjanskega okraja, krajni šolski svet ter hranilnica in posojilnica v Dramljah, duhovščina šaleške dekanije, krajni šol. svet Šmarski pri Jelšah, krajni šolski svet v Št. Pavlu v Savinjski dolini, krajna šolska sveta v Jurkloštru, okrajna zastopstva Vransko, Gornji Grad in Šoštanj, Dekliška zveza in vsa katoliška društva v Trbovljah, člani okrajnega zastopa Kozjanskega v Kozjem, Šoštanjski okrajni svet, učiteljstvo ljudske šole v Globokem pri Brežicah in krajni šolski svet v Jurkloštru, duhovščina laške dekanije, duhovniki dekanije Šmarje pri Jelšah na Štajerskem, kolonija goriških beguncev v Mozirju, Jugoslovanski begunci v občini Polzela, delavstvo šaleškega rudnika v Velenju, duhovščina dekanata Nova cerkev. Podporo deklaracijskemu gibanju so dali tudi trboveljski rudarji in delavstvo z 2283 podpisi ter tudi rudarji in delavci iz Zagorja, ki so zbrali 710 podpisov. Prav tako so podporo deklaraciji izrekle žene in dekleta iz Dramelj in trga Sevnica, dekleta iz Veternika pri Kozjem, žene in dekleta občine Solčava.⁵⁶ Nasploh

se je v podporo Majniški deklaraciji opazno vključila ženska populacija, kot to dokazujejo primeri ženskih društev iz Šoštanja (126 podpisov), Braslovč (kar 847 podpisov), Celja (1292 podpisov), St. Petra v Savinjski dolini (530 podpisov), Sv. Pavla pri Preboldu (575 podpisov), Gornjega Grada (214 podpisov in še 111 podpisov) in Dobrne (463 podpisov), Sopote pri Olimju (112 podpisov), Bočne (233 podpisov), Brežic (105 podpisov), Globokega pri Brežicah (619 podpisov), Bizeljskega (865 podpisov), Radeč pri Zidanem Mostu (456 podpisov), Šmarij pri Jelšah (281 podpisov), Mozirja (339 in 661 podpisov), Luč (200 podpisov), Št. Jurija ob juž. železnici (163 podpisov), Celja – okolica (200 podpisov), Slivnice (222 podpisov), Teharj (837 podpisov).⁵⁷ Moč ženskih glasov

Zapisnik seje občinskega sveta na Gomilskem, ki je na seji 23. decembra 1917 soglasno podprl Majniško deklaracijo in delo Jugoslovanskega kluba (SI_ZAC 0028, Občina Gomilsko 1844–1941, Zapisniki sej občinskega odbora, 1898–1941).

⁵⁴ *Slovenski narod*, 5. 2. 1918, št. 29, str. 4, »Dopis iz Celja«; *Slovenski gospodar*, 7. 2. 1918, št. 6, str. 3, »S prepovedanega shoda v Celju«.

⁵⁵ *Slovenec*, 7. 2. 1918, št. 31, str. 1, »Prepovedan shod slovenskih kmetov v Celju«.

⁵⁶ *Slovenec*, 2. 1. 1918, št. 1, str. 3; 3. 1. 1918, št. 2, str. 3; 5. 1. 1918, št. 4, str. 2; 9. 1. 1918, št. 7, str. 2; 16. 1. 1918, št. 13, str.

3; 19. 1. 1918, št. 16, str. 3; 26. 1. 1918, št. 21, str. 1; 31. 1. 1918, št. 25, str. 2; 4. 2. 1918, št. 28, str. 3; 5. 2. 1918, št. 29, str. 3; 13. 2. 1918, št. 36, str. 4; 20. 2. 1918, št. 42, str. 5; 22. 2. 1918, št. 44, str. 4; 11. 3. 1918, št. 58, str. 4; 13. 3. 1918, št. 60, str. 4; 15. 3. 1918, št. 62, str. 4; 29. 3. 1918, št. 72, str. 1, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«; *Slovenski narod*, 8. 1. 1918, št. 6, str. 3; 16. 1. 1918, št. 13, str. 2, »Dnevne novice«.

⁵⁷ *Slovenski narod*, 24. 1. 1918, št. 20, str. 3; 26. 1. 1918, št. 22, str. 2; 4. 2. 1918, št. 28, str. 3; 5. 2. 1918, št. 29, str. 3, »Slovensko ženstvo za deklaracijo«; *Slovenec*, 21. 1. 1918, št. 17, str. 2, »Izjave za deklaracijo na Štajerskem«; *Slovenec*, 29. 1. 1918, št. 24, str. 2; 12. 2. 1918, št. 35, str. 4; 18. 4. 1918, št. 88, str. 5, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«.

*Shod v podporo deklaracijskemu gibanju v Žalcu 17. marca 1918
(brani domoznanski odderek Medobčinske splošne knjižnice Žalec).*

v agitacijskem gibanju je bila silno pomembna, kar poudari tudi pisec uvodnika v *Štajerskem gospodarju*: »Vašim prikupljivim besedam se ne bodo mogle ustavljati srca tudi narodno zaspanih slovenskih mož!«, podobnega mnenja so bili večinoma vsi slovenski narodni politiki, ki so računali na njihovo nadaljnjo angažiranost.⁵⁸

Poleg krajevnih oblasti in žensk so se v akcijo zbiranja podpisov vključile razne organizacije in poleg gasilskih tudi številna druga društva in celo izseljenci (begunci) iz vojnih območij.⁵⁹ Primer podpore Majniški deklaraciji s strani gospodarskih družb je bila podpora posojilnice v Trbovljah, ki je na svojem občnem zboru 26. januarja 1918 z 240 podpisi slednji podala »podporo v polnem obsegu«, podobno sta storili tudi vodstvi posojilnice na Frankolovem in na Polzeli.⁶⁰ Vsekakor je velika podpora deklaracijskemu gibanju predvsem s strani večinsko slovenskih občin zbudila navdušenje v časopisu in položaj na Štajerskem je *Slovenec* takole ocenjeval: »Tudi na Štajerskem napredujejo izjave občin zelo povoljno. Lahko se reče, da se je tu že polovica slovenskih občin izjavila za deklaracijo.«⁶¹

Nemške oblasti so skušale podpisovanje v podporo Majniški deklaraciji ustaviti, vendar je jugoslovanski klub iz Dunaja sporočal volivcem, da podpisovanje nikakor ni nezakonito.⁶² Bilo pa je tudi nekaj glasov proti – tako se je občinska oblast v Brežicah izjavila proti jugoslovanski ideji, saj bi ta po njihovem mnenju imela za posledico osamitev nemških jezikovnih otokov in njihovo poslovenjenje. Rešitev je brežiški občinski svet videl le v nedeljivosti dežele Štajerske.⁶³ Podobno se je odzval celjski občinski svet in je pozval vlado, naj z vso odločnostjo nastopi proti agitaciji za jugoslovansko deklaracijo.⁶⁴

Priprave na velik manifestacijski shod v podporo deklaraciji v Žalcu, ki je bil 17. marca, so pričeli že februarja, prihod in govor sta najavila dr. Korošec in dr. Ravnihar. Shoda se je udeležilo okoli 7000 ljudi, največ iz Savinjske doline, pa tudi iz drugih delov slovenske Štajerske in Koroške. Poleg že prej omenjenih govorcev sta prispela na shod tudi dr. Peršič in dr. Budisavljevič kot predstavnika hrvaškega in srbskega naroda. Shod sta vodila župan Fran Roblek in žalski župnik Veternik, in ker je bila dvorana Hmeljarskega doma premajhna, so shod preselili na prostor pred dvorano. Korošču so izročili velik lovorov venec v slovenskih narodnih barvah in svečano izglasovali resolucijo za združitev jugoslovanskih narodov na podlagi samoodločbe in jugoslovanske deklaracije. Izglasovana je bila tudi podpora naporom za mir in

⁵⁸ *Slovenski gospodar*, 10. 1. 1918, št. 2, str. 1, »Slovenci na delo za samostojno jugoslovansko državo!«; *Slovenec*, 16. 1. 1918, št. 13, str. 1, »Naša samoodločba in slovenske žene«.

⁵⁹ *Slovenski narod*, 14. 2. 1918, št. 37, str. 4, »Za deklaraciji in politiko jugoslovanskega kluba«; *Slovenec*, 19. 2. 1918, št. 41, str. 2, »Goriški begunci v Zg. Savinjski dolini – Za svobodno Jugoslavijo«.

⁶⁰ *Slovenec*, 1. 2. 1918, št. 26, str. 3; 11. 3. 1918, št. 58, str. 4; 18. 3. 1918, št. 64, str. 5, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«.

⁶¹ *Slovenec*, 11. 2. 1918, št. 34, str. 2, »Dosedanji uspehi deklaracije na Slovenskem«.

⁶² *Slovenski gospodar*, 7. 3. 1918, št. 10, str. 2, »Pobiranje podpisov za Jugoslavijo ni proti postavi«.

⁶³ *Slovenec*, 15. 1. 1918, št. 12, str. 3, »Politične novice«.

⁶⁴ *Slovenec*, 21. 1. 1918, št. 17, str. 2, »Politične novice«.

ustrezno rešitev narodnega vprašanja s strani avstrijske vlade.⁶⁵ Slovensko časopisje je shod v Žalcu priporočilo s taborom leta 1868.⁶⁶

Naslednji večji shod na Celjskem je bil v Velenju 25. marca, na shod je prišlo okoli 2000 ljudi, govornik pa je bil dr. Verstovšek. Ko se je vračal, je obiskal še shod v Mozirju za mozirsko in rečiško občino.⁶⁷ Podoben shod, napovedan 19. maja v Trbovljah, so okrajne oblasti v Celju sicer prepovedale, a se je kljub temu zbralo celo okoli 10.000 ljudi, večinoma delavcev in rudarjev – napovedano uradno zborovanje pa so sklenili pripraviti, ko bodo za to pri oblasteh dobili vsa potrebna dovoljenja.⁶⁸ Ko je bil shod 30. maja napovedan v Družmirju pri Šoštanju, kamor naj bi prišli dr. Anton Korošec, dr. Lovro Pogačnik in dr. Verstovšek, so ga oblasti prav tako prepovedale in na mesto manifestacije poslale žandarje in vojaštvo: »Mnogo požarnih bramb in vozov so orožniki prisilili obrniti. Na shod je prišel poslanec dr. Verstovšek. Ko je na zborovališče prikorakala vojaštvo z nasajenimi bajoneti, jim je poslanec šel naproti, je odločno ugovarjal pri zastopniku slovenjegraškega okrajnega glavarstva ter zahteval odstranitev vojaštva, kar se je tudi zgodilo.«⁶⁹ Na shodu v Braslovčah 4. junija je zbrane nagovoril dr. Hohnjec.⁷⁰ Na Vransko pa je na shod 23. junija prišel sam dr. Anton Korošec.⁷¹ Oblasti so prepovedale tudi politični shod v Št. Juriju ob južni železnici, ki je bil napovedan 3. julija, vendar se je kljub temu zbrala množica (po oceni *Slovenca* okoli 3000 ljudi), prispele pa sta tudi dr. Anton Korošec in dr. Verstovšek: »V hipu so bili vsi gostilniški prostori napolnjeni, dočim je zunaj stala vzlic plohi tisočglava množica pod dežniki (...) Ljudstvo je ostalo mirno in se je mirno razšlo, dasi je bilo silno ogorčeno. Čulo se je mnogo zelo ostrih in pikrih opazk na račun vlade.«⁷² Naslednji shod v Zgornji Savinjski dolini je bil 25. avgusta, in sicer v Ljubnem, tudi tja je prišel dr. Verstovšek – shod je oblast sicer prepovedala, a so ga ob prisotnosti 30 žandarjev

vseeno izpeljali, hkrati pa so že potekale priprave na shod v Solčavi 1. septembra.⁷³

Tudi Nemci so v Celju organizirali svoj shod, in sicer 14. aprila, ko se je po pisanju *Slovenskega gospodarja* zbrala »klavrna množica«, ki je štela 545 ljudi, zborovanja so se udeležili predstavniki nemškega meščanstva.⁷⁴ Še manj zborovalcev je naštel liberalni *Slovenski narod*, in sicer le 150 ljudi, povečini delavcev iz Westnove tovarne, ki da so bili tam pod prisilo. *Slovenski narod* je komentiral pisanje graškega *Montags Zeitung* kot neumestno, saj ob tako majhni udeležbi ni govora o velikem protestnem shodu, prej je videl v tem dokaz dejanske nemške nemoči v boju zoper deklaracijsko gibanje.⁷⁵ *Deutsche Wacht* pa je zborovanje opisala kot legitimen shod proti slovanski protinemški gonji na Spodnjem Štajerskem in je naštel vsaj 700 zborovalcev iz Celja, Šoštanja, Brežic in Laškega ter več okoliških krajev. Na dunajsko vlado so naslovili spomenico o ukrepanju zoper Majniško deklaracijo in proti raztrganju dežele Štajerske ter o zagotavljanju avtonomije nemških jezikovnih otokov v južnih deželah, da bi se tako preprečilo slovansko nasilje nad nemško manjšino.⁷⁶ Naslednje zborovanje celjskih Nemcev je bilo 28. aprila, ko so se zbrali, da bi »ubijali jugoslovanskega zmaj«. Zborovalci so zahtevali za vse notranjeavstrijske dežele nemščino kot uradni jezik. Zahtevali so preoblikovanje uprave tako, da bo ta odgovarjala nemškim interesom. Svarili so pred delitvijo na okrožja na Spodnještajerskem, da se ne bi storil kakšen korak k ustanovitvi jugoslovanske državne oblike, in zahtevali tesnejše povezovanje Avstrije z Nemčijo, kot zaključni poročevalec: »Druge nesreče ni bilo na tem zborovanju, nego da je nekaj razgretih nemškutarjev vsled obilo zaužitega alkohola obležalo v mestnem parku ter da so bili drugega dne vsled hajljanja popolnoma brijav ...«⁷⁷ Tudi po manjših krajih na Celjskem je bilo čutiti vse večje nesoglasje med slovensko večino in nemško čutečim prebivalstvom, tak je bil primer v Šoštanju 14. aprila, ko je ob odhodu vlaka iz kolodvora po petju himne *Hej Slovani* in ob klicih *Živela Jugoslavija* proti vlaku pometlo kamenje. V približno istem času so šoštanski Nemci in »nemčurji« skušali izmotiti slovenski shod v Št. Janžu, a jim to po poročilu zborovalca ni uspelo.⁷⁸ Spodnještajerski Nemci so 12. maja pripravili v Mariboru Volkstag, na zbor so prišli predstavniki nem-

⁶⁵ *Slovenski gospodar*, 28. 2. 1918, št. 9, str. 1, »Vabilo na manifestacijski shod 17. 3. v Žalcu«; *Slovenski narod*, 23. 2. 1918, št. 45, str. 3, »Politične vesti«; *Slovenec*, 22. 3. 1918, str. 3, »Narodni tabor v Žalcu«.

⁶⁶ *Slovenski gospodar*, 21. 3. 1918, št. 12, str. 1–2, »Slovensko ljudstvo zahteva svobodo in samostojnost«; *Slovenski narod*, 18. 3. 1918, št. 64, str. 2, »Narodni tabor v Žalcu«.

⁶⁷ *Slovenski gospodar*, 28. 3. 1918, št. 13, str. 4, »Šaleška dolina za Jugoslavijo, Shod v Mozirju«; *Slovenec*, 29. 3. 1918, št. 72, str. 1, »Šoštanski okraj za deklaracijo«.

⁶⁸ *Slovenski gospodar*, 23. 5. 1918, št. 21, str. 1, »Shod v Trbovljah«; *Slovenec*, 8. 5. 1918, str. 2, »Politične novice«; *Slovenec*, 21. 5. 1918, št. 114, str. 1, »Manifestacijski shod v Trbovljah – prepovedan«; *Slovenec*, 22. 5. 1918, št. 115, str. 2, »Jugoslovanska manifestacija v Trbovljah«.

⁶⁹ *Slovenski gospodar*, 23. 5. 1918, št. 21, str. 3, »Dopisi«; *Slovenec*, 24. 5. 1918, št. 117, str. 2, »Politične novice«; *Slovenec*, 1. 6. 1918, št. 123, str. 3, »Slovenski tabor v Družmirju«.

⁷⁰ *Slovenski gospodar*, 30. 5. 1918, št. 22, str. 4, »Dopisi«.

⁷¹ *Slovenec*, 19. 6. 1918, št. 138, str. 2, »Politične novice – Shod na Vranskem«.

⁷² *Slovenec*, 4. 7. 1918, št. 150, str. 1, »Prepovedan shod v Št. Juriju ob juž. železnici«.

⁷³ *Slovenec*, 11. 8. 1918, št. 183, str. 3; 29. 8. 1918, št. 197, str. 4, »Politične novice«.

⁷⁴ *Slovenski gospodar*, 18. 4. 1918, št. 16, str. 3, »Klaverno nemško zborovanje v Celju«; *Slovenec*, 4. 4. 1918, št. 76, str. 3, »Politične novice«; *Deutsche Wacht*, 30. 3. 1918, št. 13, str. 1, »Aus Stadt und Land – Abwehrversammlung gegen die südslawische Hetze«.

⁷⁵ *Slovenski narod*, 17. 4. 1918, št. 87, str. 2, »Dopis iz Celja«.

⁷⁶ *Deutsche Wacht*, 20. 4. 1918, št. 16, str. 1, »Abwehrversammlung gegen die südslawische Hetze«.

⁷⁷ *Slovenski gospodar*, 2. 5. 1918, št. 18, str. 2, »Nemškutarsko zborovanje v Celju«.

⁷⁸ *Slovenski gospodar*, 25. 4. 1918, št. 17, str. 4, »Nemškutarski napad na vlak; Dopisi – Šoštanj«.

štva iz celotne Spodnje Štajerske, tudi predsednik iz spodnještajerskega Volksrata dr. Ambroschitsch iz Celja in drugi predstavniki nemškega političnega življenja iz celjskega okraja. Na tem zborovanju so sprejeli resolucijo, ki je napovedovala možnost, da je v primeru, če se monarhija in obstoječ državni sistem ne bi ohranila, Nemcem bolje ubrati drugačno pot, katere osnova naj bi bila vzajemnost celotnega nemškega naroda.⁷⁹

Predstavniki spodnještajerskih in koroških Nemcev (pridružili so se jim tudi ljubljanski in kočevski Nemci) so bili 27. maja sprejeti pri cesarju Karlu, kjer so iskali zaščito in pomoč zoper jugoslovansko gibanje. Po pisanju slovenskega časopisja so idealizirali nemško-slovenske odnose nekoč in obtoževali slovensko stran protidržavnega in protiaustrijskega delovanja ter protestirali proti ustanovitvi jugoslovanske države.⁸⁰ Cesarja je prvi nagovoril ptujski župan, z besedami, da »govori v imenu treh avtonomnih in vseh drugih spodnještajerskih mest ter skoro vseh trgov in razen tega cele vrste slovenskih občin Spodnje Štajerske«.⁸¹ Slovenske politične stranke v Jugoslovanskem klubu so seveda kritizirale izjavo ptujskega župana, češ da nima pravice govoriti v imenu katerekoli slovenske občine.⁸² Po besedah poročevalca *Deutsche Wacht* so se odposlanci zahvalili cesarju, da jih je sprejel in jim prisluhnil, preložili so mu že znane zahteve po ohranitvi nemške prevlade in entitete na določenih območjih v južnih deželah avstrijske monarhije. Cesar jim je odgovoril, da jih razume, vendar je država še vedno v vojni in do konca vojne ne bo nobenih političnih sprememb.⁸³

Tako spomladi kot tudi poleti so iz vseh koncev celjskega okrožja še naprej prihajali podpisi v podporo deklaracijskemu gibanju in jugoslovanskemu klubu. Tako so se med podpornike prištevali občina Prekopa, žene in dekleta iz Škofje vasi (92 podpisov), Trnovlje (313 podpisov), Arclin (316 podpisov), Ljubčana, Začret, občina trg Vojnik (260 podpisov), hranilnica in posojilnica v Sv. Juriju ob južni železnici, žene in dekleta občine Dobrova pri Celju (126 podpisov), žensko društvo iz Medloga in Lopate (164 podpisov), žensko društvo Lokrovec (73 podpisov),⁸⁴

v začetku avgusta pa še iz Zgornje Savinjske doline (1314 podpisov), iz okraja Celje (766 podpisov), občine Nova Cerkev (901 podpis), občine Lepanja vas pri Mozirju (358 podpisov), krajevnega šolskega sveta Dobrna, narodne čitalnice v Hrastniku, iz kraja Pirešica (93 podpisov), s strani občinskega odbora v Virštanju, zavednih tržanov Vitanja, krajevnega šolskega sveta in prebivalcev Sv. Jederti nad Laškim, iz okolice Rogaške Slatine, občinskega odbora Kozje in s strani duhovnikov kozjanske dekanije.⁸⁵ Narodno zavedni prebivalci Dobrne pa so se pritoževali nad šibkim narodnim delom v kraju: »Našega ljudstva se je polastila neka malomarnost, pa to ni prav; pripravljajmo se za čas miru. Za Jugoslavijo smo se izjavili vsi, občina, šolski svet, dekleta in žene. Ali treba je nekdaj tako živahno izobraževalno delo na Dobrni oživeti. Tudi politično smo nazadovali: Nemci in nemškutarji se šopirijo, da ni več lepo. Treba bo za naše kraje tudi političnega zborovanja«.⁸⁶ Po uspešnem pomladno-poletnem »manifestacijskem gibanju za Jugoslavijo« po Celjskem, se je 13. oktobra v Trbovljah zgodila še manifestacija ob priliki blagoslovitve zastave trboveljskega Orla, ki ji je sledilo javno zborovanje, na katerem sta bila prisotna dr. Benkovič in dr. Verstovšek. Orožništvo ob tem ni ukrepalo, kar je imel dopisnik *Slovenca* za »znak časa«.⁸⁷

V sodnem okraju Celje je izjavo za deklaracijo poslalo 16 občinskih odborov. V sodnem okraju Celje je bilo zbranih 9669 podpisov, od tega kar 8304 ženskih. Prva izjava je bila v celjskem okraju napisana 9. decembra 1917 in se je deklaracijsko gibanje in podpisovanje ohranilo še v aprilu 1918. V celotnem političnem okraju Celje je bilo zbranih 23.489 podpisov.⁸⁸

V slovenskih liberalnih krogih je na začetku leta 1918 pričela zoreti ideja o veliki enotno organizirani (vseslovenski) liberalni stranki, ki se je takoj prijel ime Jugoslovanska demokratska stranka (JDS).⁸⁹ Že 8. marca 1918 je pripravljalni odbor nastajajoče združene stranke pripravil Osnutek organizacijskega reda Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), 3. maja pa je bil sestavljen njen program. Prihodnje organizacijsko delovanje stranke, kot ga je določal Organizacijski red JDS, je določalo, da bo izvršni odbor izvoljen in sestavljen iz 65 članov iz vsega slovenskega ozemlja – Štajerci so dobili v njem 18 predstavnikov.⁹⁰ Ustanovni zbor stranke je bil v Ljubljani, kjer so za predsednika stranke imenovali dr. Ivana Tavčarja, za enega od namestnikov pa dr. Vekoslava Kukovca. Opora nove stranke so bile krajeвне organizacije, ki naj bi dobile nalogo širiti ideje

⁷⁹ *Slovenec*, 13. 5. 1918, št. 108, str. 3, »Politične novice«.

⁸⁰ *Naprej*, 23. 5. 1918, št. 115, str. 2, »Nemškutarski župani pri cesarju«; *Naprej*, 27. 5. 1918, št. 118, str. 4, »Štajerski in koroški Nemci pri cesarju«; *Slovenec*, 21. 5. 1918, št. 114, str. 1, »Politične novice«; *Slovenski narod*, 27. 5. 1918, št. 118, str. 1, »Avdijenca južnih Nemcev in renegatov pri cesarju«; *Naprej*, 27. 5. 1918, št. 118, str. 4, »Zadnje vesti – Štajerski in koroški Nemci pri cesarju«.

⁸¹ *Slovenec*, 27. 5. 1918, št. 119, str. 3, »Nemci iz južnih dežel pri cesarju«.

⁸² *Naprej*, 28. 8. 1918, št. 119, str. 1, »Skupno posvetovanje slovenskih strank o položaju«.

⁸³ *Deutsche Wacht*, 1. 6. 1918, št. 22, str. 1, »Die Südösterreicher beim Kaiser«.

⁸⁴ *Slovenski narod*, 24. 4. 1918, št. 93, str. 3, »Za jugoslovansko deklaracijo in Jugoslovanski klub«; *Slovenec*, 27. 4. 1918, št. 96, str. 3, »Deklaracija, Jugoslovanski klub in SLS«.

⁸⁵ *Slovenski narod*, 10. 8. 1918, št. 101, str. 3, »Za Jugoslavijo«.

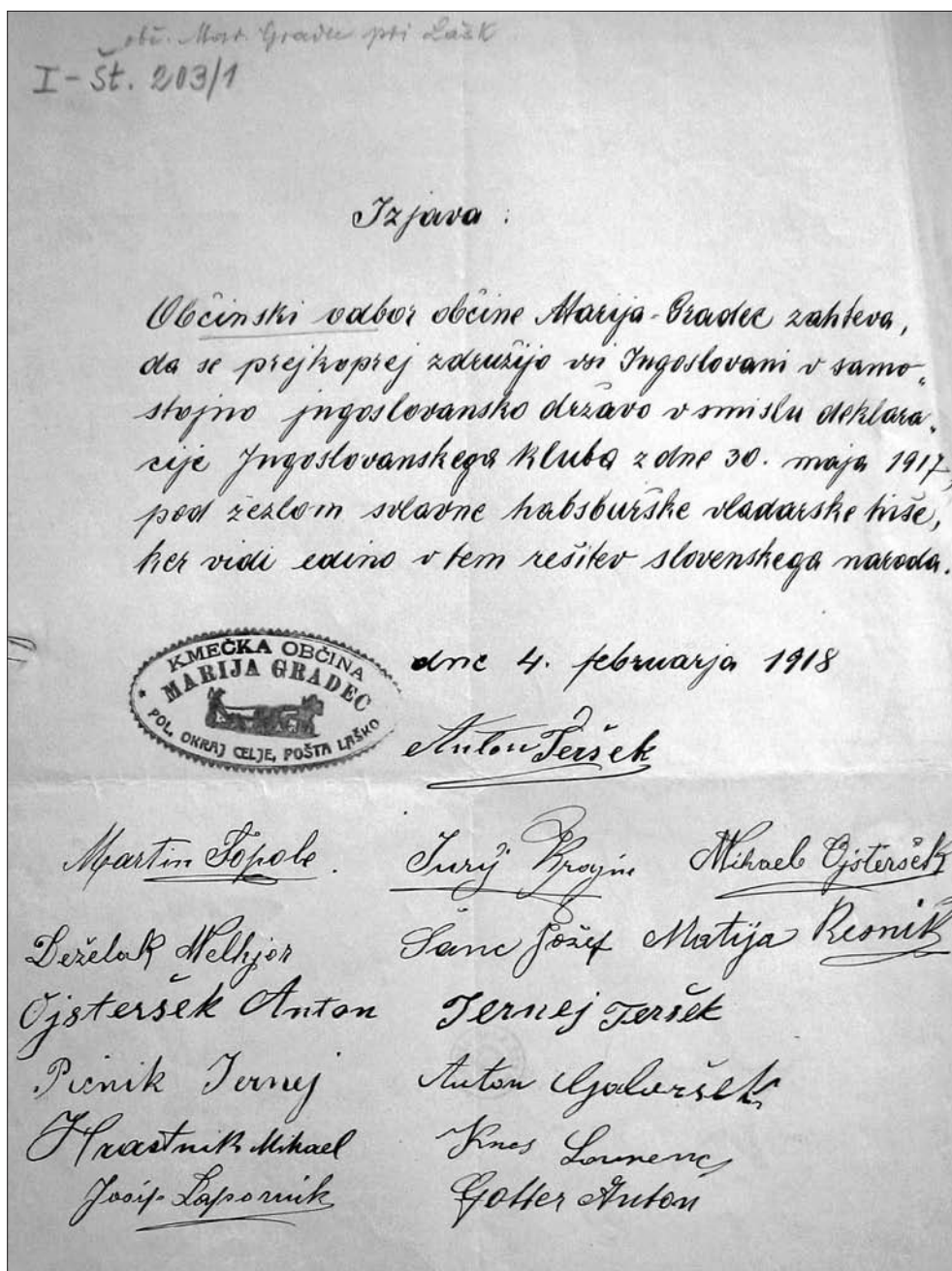
⁸⁶ *Slovenec*, 7. 9. 1918, št. 209, str. 5, »Štajerske novice«.

⁸⁷ *Slovenec*, 16. 10. 1918, št. 238, str. 4, »Štajerske novice«.

⁸⁸ Stavbar, Izjave, str. 364–366.

⁸⁹ *Slovenski narod*, 20. 4. 1918, št. 90, str. 1, »Za organizacijo jugoslovanske demokratske stranke«.

⁹⁰ Žuraj, Ustanovitev, str. 128.

Izjava Občinskega odbora Marija Gradec o podpori delu Jugoslovanskega kluba
(SI_PAM/1691, Zbirka Prevratni dogodki na slovenskem Štajerskem).

liberalizma na političnem, kulturnem in gospodarskem področju.⁹¹ V socialdemokratskem taboru so menili, da nova stranka po spremembi imena ne bo bistveno spremenila svoje politike.⁹² Iz vrst SLS so JDS označevali kot meščansko stranko bogatih ljudi, ne kmetov in delavcev, ime demokratska pa so videli

kot okras – ker je pač moderen.⁹³ O združeni liberalni stranki so poročali tudi v celjski *Deutsche Wacht* in ugotovili, da bo skušal štajerski del stranke svojo naprednost prenesti v združeno stranko ter bo štajerski del stranke gradil strankarsko organizacijo na podlagi organiziranosti kranjskega dela stranke.⁹⁴

⁹¹ *Slovenski narod*, 1. 7. 1918, št. 146, str. 1–3; 3. 7. 1918, št. 148, str. 1–2, »Ustanovni zbor JDS«.

⁹² *Naprej*, 2. 7. 1918, št. 1918, str. 3, »Ustanovni zbor Jugoslovanske demokratične stranke«.

⁹³ *Slovenski narod*, 20. 7. 1918, št. 163, str. 1, »K vprašanju strankine organizacije«.

⁹⁴ *Deutsche Wacht*, 6. 7. 1918, št. 27, str. 5, »Aus dem slowenischen Parteileben«.

Narodni sveti postajajo vzporedna oblast

Poleti leta 1918 je bil najpomembnejši narodno politično dogodek ustanovitev Narodnega sveta 16. avgusta, ko so se predstavniki vseh slovenskih političnih strank in društev zbrali v ljubljanskem magistratu in sklenili oblikovati Narodni svet, za katerega so predvideli več nalog, ki bi naj olajšale prehod v državno suverenost. Osnovni načrt delovanja Narodnega sveta je obsegal ureditev finančnega stanja, delovanje v narodnem gospodarstvu, skrb za javno upravo in ustavnopravna vprašanja, zbiranje statističnega materiala za mejno vprašanje in drugo. Narodni svet je štel 52 članov, ki so jih v svet predlagale pomembnejše slovenske politične stranke po proporcionalnem in deželnem ključu, razen predstavnikov socialdemokratske stranke, ki pa je napovedala sodelovanje pri dejavnostih Narodnega sveta. Narodni svet v Ljubljani je bil nominalno podrejen Narodnemu odboru v Zagrebu. Za predsednika Narodnega sveta je bil imenovan dr. Anton Korošec, za njegovega namestnika pa dr. Kalan.⁹⁵ Dr. Vekoslav Kukovec je ob tem poudaril, da je Narodni svet »zastop naroda in ne more sprejemati od nobene vlade od nobene avtoritete kakih ukazov.«⁹⁶ Menil je, da je Narodni svet toliko pomembnejši, ker so v njem enakopravno zastopane vse slovenske politične sile.⁹⁷ K delu je pozival vse politične strani, saj »gorje narodu, ki išče svojo državnost in nima za to dovolj sposobnih ljudi«,⁹⁸ zato proti dejstvu, da se je Narodni svet sestavil iz obstoječih strank, ni imel pomisleka.⁹⁹

V Celju so v tistem obdobju postali politično aktivni tudi socialdemokrati, saj so 28. julija 1918 ustanovili *Jugoslovansko socialdemokratsko konzumno društvo za slovensko Štajersko*.¹⁰⁰ Nato pa so imeli 25. avgusta v Celju (na Gaberjah) še deželno konferenco spodnještajerske JSDS, na kateri se je zbralo 156 zastopnikov iz 26 spodnještajerskih industrijskih krajev. Glavni poudarek konference je bil po pisanju *Slovenskega naroda*, da je se je štajerska socialdemokratska organizacija kot del slovenskega političnega prostora sklenila obrniti proti Ljubljani ter se otestiti vpliva Gradca. Socialdemokrati so sicer poudarili svojo privrženost načelom mednarodnega socialističnega gibanja in so pozdravili sklepe konference nemških socialdemokratov glede reševanja narodnega vprašanja

v avstro-ogrski monarhiji.¹⁰¹ So pa socialdemokrati na konferenci zavrnil vstop v Narodni svet, ker se niso strinjali z nekaterimi cilji, ki sta jih v Narodnem svetu podpirali obe meščanski stranki, niso pa popolnoma izključili sodelovanja. Celjski socialdemokrati so se ukvarjali tudi z vprašanjem odnosa do nemških stanovskih kolegov v luči jugoslovanske strankine usmerjenosti in mednarodnega okvirja socialdemokracije.¹⁰² Socialdemokrati so nato vse do prevratne dobe na Celjskem organizirali še nekaj – predvsem rudarskih – shodov, in sicer 8. septembra v Zagorju in 13. septembra v Trbovljah in Hrastniku.¹⁰³

Narodni svet se je v začetku septembra pričel ukvarjati s praktičnimi izzivi glede preskrbe prebivalstva. V ta namen je sklenil po vzoru dunajske vlade ustanoviti posebni urad za prehodno obdobje, ki naj bi poskrbel za zagotovitev zadostne količine hrane in drugih potrebščin v prehodnem obdobju. Posebni urad je moral zagotoviti tudi zadostna finančna sredstva (v avstrijski in drugih valutah) za nakup hrane in drugih potrebščin. Nekaj upanja so polagali v mednarodno solidarnost: »*Edino le tedaj, ako nastopi cel narod kot ena enota napram inozemstvu in ako zastavi svoj politični vpliv, si bomo izposlovali zmerne cene za importirano blago.*«¹⁰⁴ Dr. Vekoslav Kukovec je predlagal združitev vseh denarnih zavodov in združnih organizacij, da bi s tem okrepili gospodarski položaj in lažje prejeli kredit, »*saj bodo antantne sile nemilostne do gospodarstev centralnih sil in s tem tudi do nas.*«¹⁰⁵

Na sestanku zaupnikov mariborske JDS 15. septembra je bilo predlagano, naj se za Štajersko ustanovi Pokrajinski odsek Narodnega sveta za Štajersko s sedežem v Mariboru.¹⁰⁶ Narodni svet za Štajersko je na posvetu 12. oktobra v Mariboru sklenil zagotoviti »pravično« razmejitev in razdelitev štajerskega ozemlja ter obstoj mesta Maribor znotraj slovenskega narodnega ozemlja, v okviru katerega bi se nemški jezikovni skupini zagotovilo zakonito varstvo.¹⁰⁷ Narodni svet za Štajersko v Mariboru je vse občine na Spodnjem Štajerskem 16. oktobra pozval na usta-

⁹⁵ *Slovenec*, 10. 8. 1918, št. 182, str. 1; 17. 8. 1918, št. 187, str. 2, »Ustanovitev Narodnega sveta«; *Slovenski narod*, 16. 8. 1918, št. 185, str. 1; 17. 8. 1918, št. 187, str. 1, »Ustanovitev Narodnega sveta«; *Slovenec*, 16. 8. 1918, št. 186, str. 1; 24. 8. 1918, št. 193, str. 1, »Narodni svet«; *Slovenski gospodar*, 22. 8. 1918, št. 34, str. 1, »Praznik slovanske vzajemnosti«.

⁹⁶ *Slovenski narod*, 23. 8. 1918, št. 191, str. 1, »Naloge Narodnega sveta«.

⁹⁷ Prav tam.

⁹⁸ Prav tam.

⁹⁹ Prav tam.

¹⁰⁰ *Slovenski narod*, 23. 8. 1918, št. 191, str. 2, »Dopis iz Celja«.

¹⁰¹ *Slovenski narod*, 28. 8. 1918, št. 195, str. 1, »Deželna konferenca spodnještajerske socialne demokracije«.

¹⁰² *Naprej*, 8. 8. 1918, št. 179, str. 3, »Iz stranke – Na Štajersko«; *Naprej*, 16. 8. 1918, št. 185, str. 3, »V Celje«; *Naprej*, 20. 8. 1918, št. 188, str. 1, »K celjski konferenci«; *Naprej*, 23. 8. 1918, št. 191, str. 4, »Iz stranke – Celjska konferenca«; *Naprej*, 27. 8. 1918, št. 194, str. 1, »Narodni svet in socialna demokracija; Spodnještajerski dan«; *Naprej*, 2. 9. 1918, št. 199, str. 2, »Po celjski konferenci«.

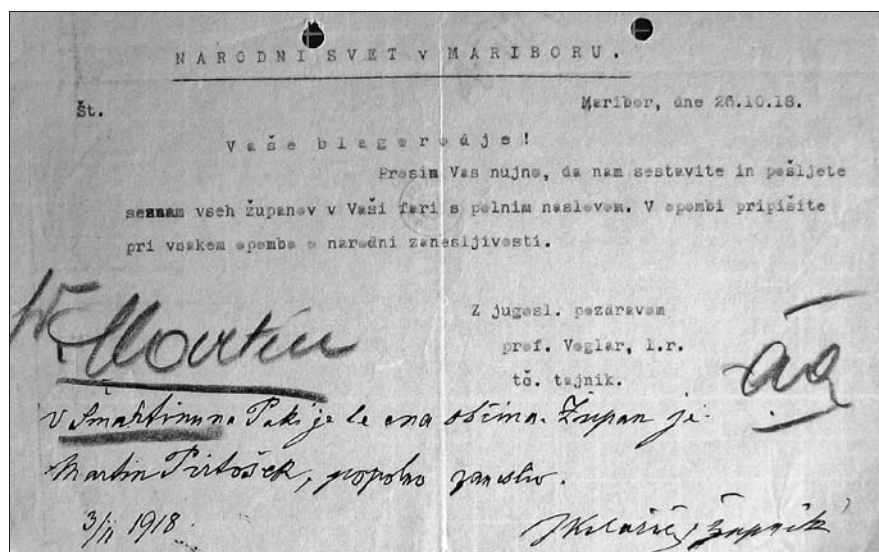
¹⁰³ *Naprej*, 5. 9. 1918, št. 202, str. 4, »Shodi – Zagorje«; *Naprej*, 10. 9. 1918, št. 206, str. 3, »Shodi – Zagorje ob Savi«; *Naprej*, 9. 10. 1918, št. 231, str. 3, »Shodi – Trbovlje«; *Naprej*, 12. 10. 1918, št. 234, str. 3, »Shodi – Hrastnik«.

¹⁰⁴ *Slovenski narod*, 6. 9. 1918, št. 203, str. 1, »Narodni svet in prehodna doba«.

¹⁰⁵ *Slovenski narod*, 10. 9. 1918, št. 206, str. 1, »Narodni svet in prehodna doba (pripombe dr. V. Kukovca)«.

¹⁰⁶ *Slovenski narod*, 17. 9. 1918, št. 212, str. 2, »Politične vesti«.

¹⁰⁷ *Slovenec*, 16. 10. 1918, št. 238, str. 2, »Narodni svet za Štajersko«.

Odgovor župnika iz Šmartnega ob Paki pokrajinskemu odseku Narodnega sveta za Štajersko v Mariboru, v katerem je potrdil, da je njihov župan Martin Pristošek narodno zaveden (SI_PAM/0096, Narodni svet za Štajersko).

novitev Prostovoljnih javnih straž, saj »varnost v vseh občinah na Spodnjem Štajerskem je vedno manjša. Treba je vzdrževati v teh resnih časih povsod red in skrbeti za varnost imetja in življenja.«¹⁰⁸ Zaradi zagotavljanja javne varnosti je predvidel organiziranje obveščevalne dejavnosti, ki naj bi služila vzpostavitvi sistema medsebojne pomoči iz širšega območja v primeru hujših izgrediv. Prav tako je Narodni svet v Mariboru za severno mejo svojega delovanja določil območje vseh občin, poseljenih s slovenskim prebivalstvom.¹⁰⁹ Mariborski Narodni svet si je prizadeval doseči mejo severno od Drave tudi v naslednjih dneh in tednih.¹¹⁰

V prvih dneh oktobra so se predstavniki južnoslovanske politike iz avstro-ogrske monarhije v Zagrebu sporazumeli o ustanovitvi Narodnega vijeća.¹¹¹ V naslednjih dneh so oblikovali to osrednje telo »vrhovne narodne reprezentance« – kakor so ga imenovali – v predsedstvu naj bi sedeli Srb, Hrvat in Slovenec.¹¹² Dokončno so Narodno vijeće oblikovali 18. oktobra, ko so za predsednika imenovali dr. Antona Korošca, za podpredsednika pa dr. Ante Pavelića in dr. Svetozarja Pribičevića.¹¹³ V naslednjih dneh so bile vse občine pozvane k skrbi za javni red in mir ter zagotavljanju nemotene preskrbe prebivalstva.¹¹⁴ Občinam je bilo nadalje ukazano, naj povsod

po občinah in krajih osnujejo odbore Narodne vlade, naj vanje imenujejo zaupanja vredne ljudi, ki bodo po potrditvi s strani Narodne vlade skrbeli za prevzem nalog uprave nove države in izvrševanje navodil osrednje oblasti v Ljubljani.¹¹⁵ Pričele so se tudi priprave na ustanovitev Narodnih straž, tako so bili predstavniki Sokolov in Orlov 28. oktobra vabljeni v Ljubljano, da bi se jim predstavil način organiziranja narodnih straž.¹¹⁶ Vsem spodnještajerskim odborom narodne vlade je bilo 26. oktobra sporočeno, da sklepi graške vlade zanje ne veljajo več.¹¹⁷ Narodno vijeće je sklenilo vso oblast na ozemlju jugoslovanskih pokrajin v svoje roke prevzeti 29. oktobra.¹¹⁸ Narodni svet v Ljubljani je 31. oktobra imenoval Narodno vlado SHS v Ljubljani, ki je še istega dne dobila potrditev imenovanja s strani Narodnega vijeća v Zagrebu.¹¹⁹

Protesti nemških voditeljev na Spodnjem Štajerskem proti delovanju Narodnega sveta so se seveda nadaljevali. Tako je celjski mestni svet na svoji seji 20. oktobra 1918 sprejel resolucijo, da se je treba upreti načrtom o ustanovitvi posebne slovenske narodne države na podlagi cesarjevega manifesta. Avtor poročila v *Slovenskem narodu* je k temu pripisal: »Krivično

¹⁰⁸ *Slovenski narod*, 16. 10. 1918, št. 240, str. 2, »Župani pozor!«.

¹⁰⁹ Prav tam.

¹¹⁰ *Slovenski narod*, 19. 10. 1918, št. 243, str. 1, »Jugoslovanska meja na Štajerskem«.

¹¹¹ *Slovenski narod*, 10. 10. 1918, št. 233, str. 1, »Koalicija stopa v Narodni svet«.

¹¹² *Slovenski narod*, 12. 10. 1918, št. 235, str. 1, »Usoden dan«; *Slovenec* 19. 10. 1918, št. 241, str. 1, »Narodno veče«.

¹¹³ *Slovenski narod*, 18. 10. 1918, št. 242, str. 2, »Konstituiranje narodnega Vijeća«.

¹¹⁴ *Slovenski narod*, 22. 10. 1918, št. 245, str. 1, »Našemu ljud-

stvu«; *Slovenec*, 25. 10. 1918, št. 246, str. 2, »Komunike Narodnega veća«.

¹¹⁵ *Slovenski narod*, 24. 10. 1918, št. 247, str. 1, »Poziv na občo narodno obrambno organizacijo«; *Slovenec*, 26. 10. 1918, št. 247, str. 1, »Za red in mir«.

¹¹⁶ *Slovenski narod*, 25. 10. 1918, št. 249, str. 1, »Poziv na Narodno stražo«.

¹¹⁷ *Slovenski narod*, 26. 10. 1918, št. 250, str. 1, »Izpremema v štajerski vladi«.

¹¹⁸ *Slovenski narod*, 30. 10. 1918, št. 249, str. 1, »Vrhovna narodna oblast SHS«.

¹¹⁹ *Slovenski narod*, 31. 10. 1918, št. 254, str. 1, »Narodna vlada na Slovenskem«.

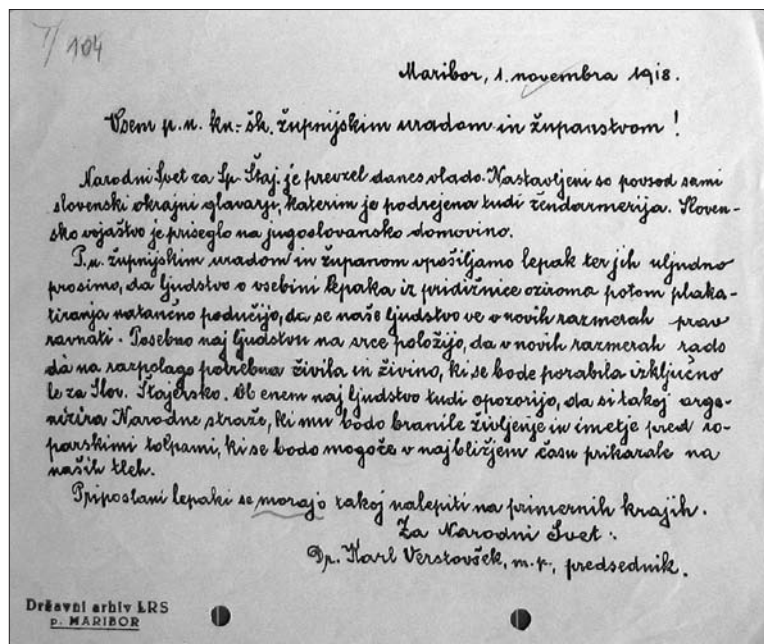
bi bilo, da bi morali ravno mi uživati vedno vse dobrine, naj nam vendar privoščijo tudi breme in trpljenje vladajočega naroda.«¹²⁰ Slovenski narod navaja tudi poziv t. i. »bele vrane«, oziroma posameznika, ki je v graškem Tagespostu predlagal, naj spodnještajerski Nemci sprejmejo ponujena pogajanja za življenje v novi državi in naj se ne spuščajo v hujskanje. Resolucija celjskega mestnega sveta je bila označena za »labudja pesem celjskega obč. odbora«. ¹²¹ Socialdemokratski Naprej je v odzivu na napoved nemških volkstagov konec oktobra ter na številne proteste Nemcev zapisal, da ti »papirnati« protesti ne bodo dosti zalegli. ¹²² Predsednik nemškega Volksrata za Spodnjo Štajersko dr. Ambroschitsch je za Grazer Tageblatt 24. oktobra izjavil, da Spodnja Štajerska ni zemlja za slovensko narodno državo, in navaja pogoje, po katerih bi Nemci vstopili v Jugoslavijo, poročevalec pa je pripisal: »Prej bo Ambroschitz zopet postal Ambrožič, predno se bodo Slovenci pogajali s spodnještajerskimi Volksratovci.«¹²³

Prevratno obdobje in nova država

Ko je avstro-ogrska monarhija razpadla na posamezne nacionalne države, je bilo potrebno najprej organizirati nemoteno delovanje oblastnih organov

na posameznih območjih – posamezni okraji so bili ob razpadu države več ali manj prepuščeni samoorganizaciji, kar je v večji meri veljalo tudi za mesta; tudi v Celju je bilo tako. Narodno vijeće iz Zagreba je 24. oktobra ukazalo vzpostavljane oblastnih odborov Narodnega vijeća po vseh mestih, trgih in vaseh, vanje so smeli biti imenovani narodno-politično zanesljivi in izkušeni ljudje.

Prva naloga odborov je bila prevzem nalog uprave nove države SHS, druga je bila javljanje dogodkov v svojih krajih in tretja izvrševanje navodil narodne vlade na terenu. Pomembno nalogo so dobili tudi (dotedanji ali novo imenovani) župani, in sicer: skrb za javni red in mir, z ustanavljanjem (prostovoljnih) javnih straž. Odbori, ki so oblikovali občinske narodne straže, so šteli od 6 do 10 mož – pač glede na velikost občine. Če bi župan katere od občin skušal ovirati izgradnjo narodne straže, so imele narodne organizacije dovoljenje te ustanoviti mimo župana. V enote narodnih straž so smeli vključevati prostovoljce, stare vsaj 18 let – če pa se jih je prijavilo premalo, pa se je določila obveza do 50 leta starosti. ¹²⁴ Narodno vijeće je na svoji seji 29. oktobra formalno sklenilo prevzeti vso oblast na ozemlju jugoslovanskih pokrajin (Avstro-Ogrske) v svoje roke. ¹²⁵ Narodna vlada SHS v Ljubljani je bila imenovana 31. oktobra,

Razglas pokrajinskega odbora Narodnega sveta za Štajersko o prevzemu oblasti, ki je bil razposlan po občinah 1. 11. 1918 (SI_PAM/0096, Narodni svet za Štajersko).

¹²⁰ Slovenski narod, 23. 10. 1918, št. 254, str. 1, »Nemški spodnještajerski protesti«.

¹²¹ Slovenski narod, 26. 10. 1918, št. 250, str. 1, »Resolucija celjskih nemških občanov ali – udarec v vodo«.

¹²² Naprej, 24. 10. 1918, št. 244, str. 2, »Štajerski »volksrati« proti Jugoslaviji«.

¹²³ Slovenec, 30. 10. 1918, št. 250, str. 3, »Štajerske novice«.

¹²⁴ Slovenski narod, 24. 10. 1918, št. 247, str. 1, »Poziv na občo narodnoobrambno organizacijo«; Slovenski narod, 26. 10. 1918, št. 250, str. 1, »Oglasi Narodnega sveta«; Slovenec, 29. 10. 1918, št. 249, str. 1, »Narodna bramba«; Slovenec, 31. 10. 1918, št. 251, str. 2, »Poziv«; Slovenski gospodar, 7. 11. 1918, št. 45, str. 3, »Razne politične vesti«.

¹²⁵ Slovenski narod, 30. 10. 1918, št. 254, str. 1, »Vrhovna oblast SHS«.

Stom časnikar vesu

Die Daten im dienstlichen Eingange des mittels Typendruckapparates angefertigten Telegramme bedeuten: 1. den Namen des Aufgabebesetztes, 2. die Aufgabenummer, 3. die Wortzahl (eventuell in Bruchform), 4. den Monatstag und 5. die Stunde und Minute der Aufgabe.	Gefangen: <i>Stom</i> Eingangsnummer: <i>13</i>	Das Telegramm wird als reines Nachrichten- oder Bestells-Telegramm übergeben. Die Verantwortung bleibt wie immer dem Absender.
<i>138</i>	OKrajno glavarstvo maribor	<i>2 201</i>
Dienstliche Angaben: <i>168</i>	Telegramm aus	Aufgenommen von <i>Stom</i> auf <i>16. 10.</i> am <i>16. 10.</i> um <i>11</i> Uhr <i>M.</i> Mitt.

„ = „ fr Ljubljana 1+1614 143 7 9 10 m = „ 1918 um 11 Uhr M. Mitt.

prihodnje dni bodo sle skozi vse slovenske pokrajine velike množine laske fronte se vracajocega vojaštva transporti bodo sli deloma es deloma po železnica povucite ljudstvo skrbite za red in kar najvece poce za hrano ljudstvo naj vojaštvo sprejme prijazno in naj da izlepa kar more da se izogne nasilju in pustosenju improvizirajte na pripravih krajih javne kuhinje zaostajajoci vojaski konji naj se koljejo in meso porajja za vojaštvo kože pa oddajo usnarjem ali onservirajo isto velja glede od trena zapuscenih civil strogo je

D. S. Nr. 769. (Auflage 1918.)

gledati na to da ljudstvo vojakom nicesar ne odvzame in se ne polasti raznega eraricnega blaga ki bi ga vojaštvo znalo kje pustiti tako blago naj se zbira in shrani tatvine in plenitve takega blaga se bodo najstrozje kaznovala vse to je razglasiti takoj na primeren nacin po dezeli = poverjenik za notr zadeve dr breje +

D. S. Nr. 769. (Auflage 1918.)

Telegram poverjenistva za notranje zadeve Narodne vlade Slovenije Okrajnemu glavarstvu Maribor z navodili, kako postopati z umikajočim se vojaštvom (SI_PAM/0096, Narodni svet za Štajersko).

ko je tudi prevzela posle Narodnega vijeća na slovenskem ozemlju (Kranjska, Primorska z Istro, slovenski deli Štajerske in Koroške) v svoje roke, njena glavna naloga je bila ohranitev reda in miru.¹²⁶

V Celju so v tem času igrali pomembno vlogo člani celjskega Sokola, na čelu katerih je bil Jože Smertnik. Sokoli so 31. oktobra 1918 v Celju namreč organizirali Narodno stražo in so v okviru sokolske organizacije uspeli njene postojanke organizirati tudi na širšem celjskem področju, tudi na Vranskem, v Rogatcu in Konjicah. Narodna straža je predstavljala kolikor toliko organizirano varnostno organizacijo, saj so se prek slovenskega ozemlja in prav tako pre-

ko območja celjske regije začele premikati množice vojaštva tedaj že nekdanje skupne monarhije. Narodne straže so imele na skrbi prevzem vojaškega materiala, prehrano vojaštva in preprečevanje plenjenja. Poveljnik celjskih oddelkov narodne straže je bil Rafko Salmič, skupaj pa so na celjskem območju enote Narodne straže takrat štejele okoli 1200 mož. Jože Smertnik je za sodelovanje pridobil tudi pripadnike žandarmerije, ki jih je že 26. oktobra zvečine prepričal, da so prisegli zvestobo novi državi. Dne 3. novembra se je oglasil pri (nemškem) županu Heinrichu Jaborneggu in mu prepovedal pošiljati mestno policijo na ulice, ki je tedaj še spadala pod županovo poveljstvo. V tem času se je osnoval tudi Narodni svet v Celju, ki je imel za nalogo prevzeti upravo mesta v svoje roke. V njem so bili predstavniki vseh političnih usmeritev. Predsedstvo je prevzel liberelec dr.

¹²⁶ Slovenski narod, 31. 10. 1918, št. 254, str. 1, »Narodna vlada na Slovenskem«; Slovenec, 31. 10. 1918, št. 251, str. 1, »Pred narodno vlado«.

Ernest Kalan, podpredsedstvo pa narodni katolik dr. Anton Ogrizek.¹²⁷ Pooblaščenca Narodnega sveta v Celju so se podali na okrajno glavarstvo in zahtevali, da jim izroči skrb za prehrano prebivalstva ter da na razpolago uradništvo in celoten aprovizacijski aparat. Celjsko okrajno glavarstvo se je tem zahtevam uklonilo in skrb za prehrano se je preko celjskega Narodnega sveta podredila navodilom urada za prehrano v Ljubljani.¹²⁸

Narodno vijeće se je 1. novembra 1918 s posebno brzjavko obrnilo neposredno na feldmaršala Svetozarja Borojevića in ga zaprosila za upočasnitev umika armad ter napotitev slovenskih enot v Zagreb, Karlovec in na Reko, ta pa je še istega dne apeliral na vrhovni organ Države SHS za sprostitev in ureditev hitrega transporta po železnici, ker je umikajoči armadi skoraj že pošla hrana. Že 3. novembra 1918 je pri poverjeniku za prehrano Narodnega vijeća v Zagrebu prišlo do sestanka, kjer so se pogovarjali o organizaciji umika avstro-ogrskega vojaštva preko slovenskega ozemlja. Število vojakov, ki naj bi se umaknili prek slovenskega (in hrvaškega) ozemlja, naj bi znašalo okoli 400.000 vojakov in 80.000 konj. Vsa ta armada je pričakovala oskrbo ob poti, sam transport vseh enot pa naj bi trajal od 5 do 6 tednov. Umik vseh teh čet in vojakov je bil naposled mnogo hitrejši, kot so slovenske oblasti pričakovale, saj je do 8. novembra 1918 prek slovenskega ozemlja šla že polovica vseh vojakov. Okrajna glavarstva so s strani Narodne vlade dobila le splošna navodila, kako pospešiti in organizirati umik vojaštva in preprečiti plenjenje. Narodna vlada ni uradno opredelila oblik postopanja do enot različnih narodnosti, pri čemer so se najbolj disciplinirano umikale madžarske in češke vojaške enote, in čeprav bi morale biti praviloma vse razorožene, se češkim enotam orožja ni jemalo. Že 12. novembra 1918 je podpolkovnik Ulmansky že poročal Narodni vladi, da je prehod polmilijonske armade skozi Slovenijo končan. Velike škode umikajoče vojaštvo ni povzročilo, po drugi strani pa so prav orožje in oprema, ki so bili odvzeti umikajoči armadi, omogočili dobro opremljenost slovenskih vojaških oddelkov in s tem tudi podporo kasnejšim slovenskim vojaškim akcijam na Koroškem.¹²⁹

Orožniškim postajam je bilo naročeno, naj ne razorožujejo častnikov, vojakom pa se pusti osebna prtljaga in hrana za teden dni.¹³⁰ Na celjskem kolodvoru je 8. novembra prišlo do streljanja, ko je kolodvorska straža želela razorožiti neko enoto, ob tem sta bila ubita italijanski vojni ujetnik in hrvaški vojak.¹³¹

Dne 1. novembra sta dr. Ernest Kalan in Jože

Smertnik v celjski garniziji prepričala komandni kader, ki je bil večinoma nemško misleč,¹³² da je predal vojaštvo poveljstvu celjskega Narodnega sveta. Vojaštvo je še istega dne priseglo pred sokolskim praporom in Državi SHS. Naslednji dan je Narodni svet tujim oficirjem svetoval odhod iz Celja in velika večina jih je tudi odšla z vlakom, ki ga je organiziral Narodni svet. Poveljstvo garnizije je prevzel stotnik Ivan Sancin, kar je potrdil tudi Narodni svet. Poveljstvu je uspelo ohraniti disciplino do prihoda 87. celjskega pešpolka, ki mu je poveljeval major Beno Puteani. Ta je nato prevzel poveljstvo celjske garnizije, vendar je poveljstvo kmalu predal stotniku Avgustu Kolšku. Celjski garniziji so se priključili novinci, ki so s poročnikom Franjem Malgajem že 6. novembra odšli na Koroško. Kmalu, že 11. novembra jim je sledila enota 200 mož pod poveljstvom poročnika Viktorja Rodeta, ki je odšla v Maribor podpret generala Maistra, in nekoliko kasneje 24. novembra še enota 300 mož nadporočnika Franja Pavlina, ki je s sabo odnesla tudi 10 strojnic.¹³³ Narodni svet v Celju je zbral vse razpoložljivo vojaštvo v krajih Žalec, Petrovče, Teharje in Štore, večina teh je dala zaobljubo novi domovini, stotnik Ivan Sancin in Narodni svet v Celju sta vse vojake pozvala, naj se zgledajo v vojašnice. Moški od 17. do 40. leta so bili pozvani, da se zgledajo v vojašnice v Celju (in Mariboru), ostali pa so se morali vključiti v vrste narodnih straž v domačih krajih.¹³⁴ Moštvo Narodnih straž so namreč sprva prispevala obstoječa gasilska, orlovska in sokolska društva. Na Spodnjem Štajerskem so moštvo zvečine sestavljali gasilci, saj je bil v Žalcu sedež spodnještajerske gasilske organizacije (Gasilske zveze), ki je štele 50 društev s 1500 člani. Za učinkovito delovanje narodnih straž je bil načrt, da moštvo narodnih straž naraste na okoli 4500 članov.¹³⁵ Cilj glede številčnosti so večinoma dosegli, pestilo jih je edinole pomanjkanje orožja.¹³⁶

Celjski 87. pehotni polk je 11. novembra zjutraj prišel do Vranskega. Še istega dne je polk vkorakal v Celje, kjer so ga slavnostno sprejeli. Pred magistratom je vojake polka nagovoril predsednik Narodnega sveta v Celju dr. Kalan in novi poveljnik celjske garnizije major Beno Puteani, vojaki so ob tem prisegli zvestobo Jugoslaviji.¹³⁷ Dve stotniji 87. pešpolka

¹³² Poveljnik celjske garnizije je bil podpolkovnik Skalicky (Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 313).

¹³³ Celjski oddelek je zasedel Mežiško dolino in kmalu se je moštvo Malgajevе enote povečalo na 300 mož. Do 23. novembra so zasedli Pliberk in 30. novembra Velikovec (Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 314).

¹³⁴ *Slovenski narod*, 2. 11. 1918, št. 258, str. 2, »Vojaštvo v Celju v naših rokah«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 7. 11. 1918, št. 3, str. 6, »Vojaki! Slovenci!«, *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 8. 11. 1918, št. 4, str. 2, »Organizirajmo narodno obrambo!«.

¹³⁵ *Slovenski narod*, 2. 11. 1918, str. 4, »Narodna obramba«.

¹³⁶ *Slovenski narod*, 3. 11. 1918, str. 1, »Organiziranje na Štajerskem«.

¹³⁷ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 12. 11. 1918, str. 2, »Narodni praznik v Vranskem«.

¹²⁷ Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 313.

¹²⁸ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 28. 10. 1918, št. 1, str. 3, »Jugoslovanski prehranjevalni urad v Celju«.

¹²⁹ Bizjak, Umik avstro-ogrske vojske, str. 26–36.

¹³⁰ *Slovenski narod*, 8. 11. 1918, str. 1, »Orožništvo!«.

¹³¹ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 7. 11. 1918, št. 3, str. 6, »Razne novice«.

sta se odpravili na severno mejo.¹³⁸ Narodna vlada SHS je na predlog generala Rudolfa Maistra odredila mobilizacijo vojakov med 18. in 40. letom, ki so se morali zglasti v vojašnicah v Celju in v Mariboru. Izvzeti so bili železničarji, rudarji in nezmožni ter vojaške službe oproščeni.¹³⁹

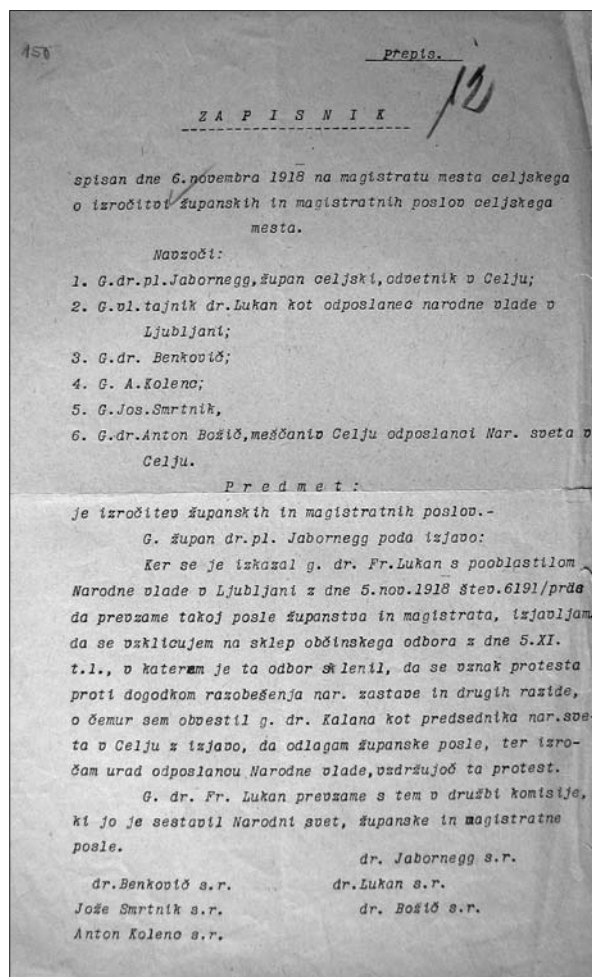
Nemški občinski svetniki so 5. novembra 1918 odložili svoje mandate in tudi formalno predali mestno upravo Narodnemu svetu v Celju, potem ko je na pročelju magistrata prvič v zgodovini zaplapolala slovenska narodna zastava.¹⁴⁰ Poročevalec v *Glasniku narodnega sveta v Celju* je zapisal: »V zadoščenje bo gotovo vsakemu zavednemu Slovencu, da se je ta trdnjava nemštva zrušila (...). Nemško Celje danes – in nikdar

več.«¹⁴¹ Slovenski trobojnci so na mestni in Nemški hiši najverjetneje razobesili vojaki 87. polka. Ker je bilo dejanje izvedeno brez vednosti Narodnega sveta v Celju, ta tega uradno ni sprejel z odobravanjem, saj je veljala uredba o varovanju zasebne lastnine, prepoved trgovanja nemških napisov in izobešanje (katerih koli) zastav. Narodni svet je izdal povelje o zaščiti nemških poslopij in oseb nemške narodnosti.¹⁴² Po poročilu v nemškem *Deutsche Wacht* je prišla 5. novembra v mestno hišo vojaška patrulja, ki je izobesila slovensko zastavo. Župan je takoj sklical mestni svet in podal izjavo, da je slovenski Narodni svet v mestu nasilno prevzel oblast v mestu in jih prisilil k odstopu.¹⁴³

Narodni svet je svojo oblast izvajal dober teden, ko je po naročilu Narodne vlade v Celje kot gerent prišel komisar dr. Friderik Lukan, ki je prevzel oblast nad celjsko občino in okrajno upravo. Predajo oblasti v Celju so izvedli 6. novembra ob 8.30, v prisotnosti predstavnikov dotedanjega Narodnega sveta.¹⁴⁴ Ob tej priliki je na magistratu nastal tudi prvi slovenski zapisnik, katerega vsebina je govorila o predaji županijskih in magistratnih poslov.¹⁴⁵

Dr. Jabornegg je pri tem uradno izjavil, da se je dosednji občinski odbor 5. novembra 1918 v znak protesta razpustil, po poročilu *Deutsche Wacht* pa naj bi komisar Lukan ob predstavitvi občinskega urada prosil uradnike na občini, da do nadaljnjega še naprej opravljajo svoje delo po svojih zmožnostih.¹⁴⁶

Krajevni odbor Narodnega sveta v Celju je v sredo, 6. novembra, organiziral narodno slavlje, tako je že dan prej razglasil: »Dopoldne ob 9. uri celebrira g. opat Ogradi v farni cerkvi celjski slovesno zahvalno maso. Ob pol 10. uri se zbirajo društva, korporacije, vojaštvo in vse drugo občinstvo na trgu pred narodnim domom v slovesni spreved po celjskih ulicah. Po vseh tovarnah, uradih, trgovinah in obrti počivaj ta dan delo! Vse naše ljudstvo, od najpriprostejšega človeka do prvih naših veljakov se zberi k proslavi našega narodnega vstajenja!«¹⁴⁷ *Glasnik Narodnega sveta v Celju* je v svojem uvodniku 5. novembra napovedal: »Jutri se zgrnejo v svobodnem jugoslovanskem Celju množice svobodnega našega naroda, da v tem mestu, ki je za nas simbol našega zatiranja, našega suženjstva slovesno manifestirajo svoje osvobojenje.«¹⁴⁸

Prepis zapisnika o izročitvi Mestne občine Celje pod oblast Narodne vlade v Ljubljani z dne 6. 11. 1918 (SI_PAM/0096, Narodni svet za Štajersko).

¹³⁸ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 12. 11. 1918, str. 3, »Razne vesti«.

¹³⁹ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 12. 11. 1918, str. 1, »Mobilizacijski razglas«.

¹⁴⁰ *Naprej*, 8. 11. 1918, št. 256, str. 2, »Celje v slovenskih rokah«; Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 314.

¹⁴¹ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 5. 11. 1918, št. 2, str. 2, »Mesto Celje v slovenskih rokah«.

¹⁴² Prav tam.

¹⁴³ *Deutsche Wacht*, 9. 11. 1918, št. 45, str. 1, »Rücktritt des Cillier Gemeinderates«.

¹⁴⁴ To so bili dr. Anton Božič, Anton Kolenc, Jože Smrtnik in dr. Ivan Benkovič (Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 314).

¹⁴⁵ *Slovenec*, 7. 11. 1918, št. 256, str. 1, »Celje v slovenskih rokah«.

¹⁴⁶ Orožen, *Zgodovina Celja*, str. 314; *Slovenec*, 7. 11. 1918, št. 256, str. 1, »Celje v slovenskih rokah«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 5. 11. 1918, št. 2, str. 5–6, »Celje v slovenskih rokah«; *Deutsche Wacht*, 9. 11. 1918, št. 45, str. 2, »Amtsantritt des Regierungskommissärs für die Stadt Cilli«.

¹⁴⁷ *Slovenec*, 4. 11. 1918, št. 253, str. 3, »Celjski in okoliški Slovenci«.

¹⁴⁸ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 5. 11. 1918, št. 2, str. 1, »Poz-

Velika slavnost pred celjskim magistratom, na katero naj bi se po navedbah slovenskega časopisa zbralo več kot 20.000 ljudi (brani Muzej novejšje zgodovine Celje).

Zjutraj 6. novembra 1918 se je pred Narodnim domom zbrala velika množica. V njej so sodelovali predstavniki Sokola, Orla, gasilskih društev, celjska železničarska godba in trboveljska rudarska godba, šolska mladina, predstavniki raznih društev in strank, vojaštvo, orožništvo, pevci in ostalo ljudstvo na okrašenih vozovih iz daljine in bližnje okolice – po navedbah poročevalca *Glasnika* vsega skupaj najmanj 20.000 ljudi. »Celje je bilo v slovenskih zastavah, raz magistrat, javna poslopje in raz hiše zasebnikov so plapolale slovenske zastave troedinega naroda SHS.«¹⁴⁹ Ob 10. uri je množici najprej spregovoril dr. Kalan, nato je sledil govor dr. Lukana in nato še dr. Benkoviča, ki je zbrane pozval na prisego: »Prisegamo pri Bogu zvestobo jugoslovanski državi do zadnje kaplje krvi, obljubimo pokorščino njeni vladi, polagamo blago in kri na oltar naše nove domovine«,¹⁵⁰ nato je nagovoril zbrane dr. Juro Hrašovec. V imenu vojaštva je spregovoril

nadporočnik dr. Josip Zdolšek, besedo so nato dobili še dr. Josip Sernec, dr. E. Jarc, socialdemokrat Martin Brezovšek, član Narodnega sveta v Celju Jože Smertnik in Ivan Rebek. Slavje se je nadaljevalo v Narodnem domu, kjer so se zvrstili dr. Josip Sernec, ravnatelj Jože Smertnik, socialni demokrat Črešnovar, Rebek in deželni poslanec Jarc. Ob zaključku je zbrane še enkrat nagovoril dr. Ernest Kalan. Narodne manifestacije se je udeležilo tudi polovica stotnije 87. pešpolka pod poveljstvom Hočevarja s slovensko trobojnico.¹⁵¹ Na manifestacijo so se pripravili tudi socialdemokrati in pozvali celjske in okoliške delavce, naj se udeležijo slovesnosti v polnem številu z zastavami in strankinimi znaki, v znak veselja nad koncem nadvlade in enakopravnosti zatiranih slojev – kot so zapisali v časopisu *Naprej*.¹⁵² Je pa *Deutsche*

dravljeni!«.

¹⁴⁹ *Slovenec*, 7. 11. 1918, št. 256, str. 1, »Celje v slovenskih rokah«.

¹⁵⁰ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 7. 11. 1918, št. 3, str. 1–5, »Praznik svobode«.

¹⁵¹ Prav tam; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 7. 11. 1918, št. 3, str. 5–6, »Prevzetje celjske mestne občine«; *Slovenec*, 7. 11. 1918, št. 256, str. 1, »Celje v slovenskih rokah«; *Slovenski narod*, 7. 11. 1918, št. 263, str. 1, »Manifestacija v Celju«; *Slovenski narod*, 9. 11. 1918, št. 265, str. 1, »Narodni praznik v Celju«.

¹⁵² *Naprej*, 2. 11. 1918, št. 251, str. 2, »Iz Celja«.

Wacht ugotavljala, da je pol ducata sicer nemških lastnikov hiš izobesilo slovenske narodne zastave, kar ni spremenilo dejstva, da je Celje pretežno nemško mesto.¹⁵³

Podobno kot v Celju so organizirali prehodno oblast tudi v drugih krajih in občinah na Celjskem. Med prvimi so bili v Mozirju, saj so že 28. oktobra izvolili odbor Narodnega sveta, ki je štel 6 članov. Kot okrajni načelnik NS je bil izvoljen dr. Jože Goričar, za načelnika enote okrajnih narodnih straž pa Maks Goričar. Izvoljen je bil tudi odbor Narodnega sveta za Mozirje okolično, predsedoval mu je šolski vodja v Šmihelu Ivan Pušenjak. V Rečici ob Savinji je bil odbor Narodnega sveta ustanovljen 3. novembra, predsedoval mu je Anton Fuerst, njegov namestnik je bil Maks Turnšek, poslovodja Josip Veninšek, v odboru je sodelovalo še 8 odbornikov. Narodni svet v Rečici je istega dne izvedel veliko manifestacijo. Podobno so 3. novembra izpeljali shod v Gornjem Gradu, ki je bil okrašen že dan prej. Zborovalce je pozdravil župnik Potokar, ki je vodil tudi slovesno mašo. Po maši sta pred cerkvijo govorila župan Drukar in kaplan Vogrinec. Po govorih se je odpravil sprevod po zgornjem in spodnjem trgu – udeležilo se ga je okrog 3000 ljudi. Tudi Šoštanj je 1. novembra dobil Narodni svet, pod načelstvom dr. Mayerja. Istega dne je bila prevzeta oblast v Velenju in rudniku Velenje. Šoštanjčani so 5. novembra organizirali manifestacijo ob razglasitvi jugoslovanske države. Prišlo je veliko ljudi, nastopili so pevci in godba, sledili so navdušeni govorniki – predsednik šoštanjkega Narodnega sveta dr. Mayer, župnik Attender, nadporočnika iz Velenja, ki sta ob tej priložnosti prisegla novi domovini. Narodni svet v Šoštanju je 7. oktobra prevzel tudi nadzor nad vojaštvom in rudnikom v Škalah. Takoj so bili odstranjeni vsi nemški napisi, prav tako je bila organizirana narodna straža. V Vojniku se je zbrala množica manifestantov 10. novembra ob 10. uri dopoldne pred cerkvijo, kjer so jim spregovorili župnik Potovšek, dr. Goričan, Ivan Rebek in Smertnik. Na Ljubnem je konec meseca novembra potekalo zborovanje ob udeležbi nad 1000 ljudi.¹⁵⁴ V Zagorju je prišlo 29. oktobra do skupne delavsko-meščanske slovesnosti, ko se je zbralo v kraju nekaj tisoč udeležencev in je igrala rudarska godba. Poleg narodnih zastav je po pričevalcu iz časopisa *Naprej* po hišah v Zagorju tisti dan viselo veliko rdečih zastav tudi na

meščanskih hišah.¹⁵⁵ Podobno kot v Zagorju so tudi v Hrastniku in Rajhenburgu, potem ko so ustanovili krajevna Narodna sveta, slavnostno proslavili 29. oktober.¹⁵⁶

V Trbovljah se je vzpostavljale nove oblasti struktur nekoliko zapletlo. V času proslavljanja osnovanja narodne države 28. oktobra je bilo še mirno, 31. oktobra pa so se začele »čistke«. Aretirali so nekatere predstavnike prejšnje avstrijske oblasti in jih zaprli ter jih 1. novembra odpeljali v Ljubljano. V noči na 1. november je bil na čelu Narodnega odbora zamenjan Vodušek z načelnikom J. Kramarjem, vojaško poveljstvo je prevzel nadporočnik Lotrič. Glavna srž spora se je skrivala v odnosu med mladimi in starimi socialdemokrati, ki so predstavljali večino političnega telesa Narodnega odbora v Trbovljah. V naslednjih dneh so dosegli kompromis, da imajo v Narodnem odboru tako mladi kot stari socialdemokrati skupaj pet predstavnikov, narodni katoliki tri, liberalci tri, predsedstvo pa je prevzel trgovec J. Kramar. Narodna straža se ni obnesla, zato so v Trbovlje iz Ljubljane poslali 100 srbskih vojakov, ki so prevzeli varovanje.¹⁵⁷

Narodni svet v Celju je pričel urejati vse potrebne korake za prevzem oblasti tudi v širši okolici in je tako na vse občine v svoji (okrajni) pristojnosti naslovil poziv, naj pomirijo prebivalstvo in preprečijo nered. Poverjeništvu za notranje zadeve v Ljubljani je pozvalo okrajna glavarstva, da opravljajo svoje delo kot doslej. Vodenje okrajnega glavarstva Celje je po odločbi Narodne vlade SHS v Ljubljani 9. novembra kot že rečeno prevzel dr. Lukan, ki je predtem že postal gerent mestne občine Celje.¹⁵⁸ Krajevni odbori oziroma Narodni sveti so vršili oblast v tem prehodnem času, ko je nastala vrzel po prenehanju avstrijske oblasti. Narodna vlada v Ljubljani je krajevnim odborom naročila, naj ohranjajo stanje lokalne (samo)uprave nespremenjeno, le če se pojavi izjemna potreba po nastavitvi uradnikov, so morale to potrebo sporočiti v Ljubljano, ki je željam lahko ugodila – ali pa ne.¹⁵⁹ Razpust krajevnih odborov Narodne vlade so načrtovali šele konca meseca januarja leta 1919.¹⁶⁰

¹⁵³ *Deutsche Wacht*, 9. 11. 1918, št. 45, str. 3, »Der slowenische Nationalfeiertag«.

¹⁵⁴ *Slovenski gospodar*, 7. 11. 1918, št. 45, str. 2, »Kako delamo v Mozirju«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 7. 11. 1918, št. 3, str. 6, »Razne novice«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 8. 11. 1918, št. 4, str. 2, »Razne novice«; *Slovenski narod*, 14. 11. 1918, str. 3, »Narodni praznik v Šoštanju«; *Slovenski narod*, 12. 11. 1918, št. 267, str. 3, »Narodni praznik v Gornjem Gradu«; *Slovenski narod*, 14. 11. 1918, št. 269, str. 4, »Šoštanj«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 12. 11. 1918, št. 5, str. 2, »Narodni praznik v Vojniku«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 26. 11. 1918, št. 14, str. 3, »Razne novice«.

¹⁵⁵ *Naprej*, 2. 11. 1918, št. 251, str. 2, »Manifestacije v Zagorju«.

¹⁵⁶ *Naprej*, 8. 11. 1918, št. 256, str. 2, »Iz Hrastnika«; *Naprej*, 16. 11. 1918, št. 263, str. 2, »Iz Rajhenburga«.

¹⁵⁷ *Slovenski gospodar*, 28. 11. 1918, št. 48, str. 3, »Razne politične novice«.

¹⁵⁸ *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 5. 11. 1918, št. 2, str. 2, »Vsem župnijskim uradom, šolskim svetom in županstvom«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 12. 11. 1918, št. 5, str. 2, »Naredbe narodne vlade SHS«; *Glasnik Narodnega sveta v Celju*, 12. 11. 1918, št. 2, str. 3, »Razne vesti«.

¹⁵⁹ *Slovenski narod*, 2. 12. 1918, št. 286, str. 2, »Krajevnim odborom Narodnih svetov«.

¹⁶⁰ *Slovenski narod*, 30. 12. 1918, št. 308, str. 3, »Razpust krajevnih odborov Narodnega veča«.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

SI_AS 58 – Narodni svet za Slovenijo, 1917–1919.

SI_AS 60 – Pokrajinska uprava za Slovenijo, 1918–1924.

SI_AS 1931 – Republiški sekretariat za notranje zadeve SRS, 1918–1982.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

SI_PAM 0096 – Narodni svet za Štajersko, 1918–1919.

SI_PAM 1585 – Kukovec Vekoslav, 1902–1935.

ZAC – Zgodovinski arhiv Celje

SI_ZAC/0024 – Mestna občina Celje, 1816–1941.

SI_ZAC/0025 – Občina Celje-okolica, 1820–1935.

ČASOPISNI VIRI

Deutsche Wacht, 1917–1918.

Domovina, 1918.

Glasnik NS za Celje, 1918.

Jugoslavija, 1918.

Naprej, 1917–1918.

Slovenec, 1917–1918.

Slovenski gospodar, 1917–1918.

Slovenski narod, 1917–1918.

URADNE PUBLIKACIJE

Uradni list Narodne vlade SHS v Ljubljani, Ljubljana 1918.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo, 1937.

LITERATURA

Bizjak, Matjaž: Umik avstro-ogrske vojske skozi slovenski prostor novembra 1918. *Prispevki za novejšo zgodovino* XLIII – 1/2003, str. 25–36.

Cvirn, Janez: *Trdnjavski trikotnik. Politična orientacija Nemcev na Spodnjem Štajerskem 1861–1914*. Maribor: Založba Obzorja, 1997.

Gestrin, Ferdo in Vasilij Melik: *Slovenska zgodovina*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1966.

Gligorijević, Branislav: *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji (1919–1929)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, Narodna knjiga, 1979.

Himmelreich, Bojan: *Celje v letih prve svetovne vojne 1914–1918. Iz zgodovine Celja 1848–1918*. Odsevi preteklosti 2. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje, 1998.

Kregar, Tone: *Upravna zgodovina Celja s poudarkom na celjski mestni občini 1918–1941. Iz zgodovine Celja 1918–1941*. Odsevi preteklosti 3. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje, 2001.

Lončar, Dragotin: *Politično življenje Slovencev*. Ljubljana: Slovenska matica, 1921.

Melik, Vasilij: *Slovenci 1848–1918*. Maribor: Založba Litera, 2002.

Mikuž, Metod: *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.

Orožen, Janko: *Zgodovina Celja in okolice, II. del*. Celje: Kulturna skupnost, 1974.

Perovšek, Jurij: *Celje in politične razmere v jugoslovanski državi v letih 1918–1941. Iz zgodovine Celja 1918–1941*. Odsevi preteklosti 3. Celje: Muzej novejše zgodovine Celje, 2001.

Perovšek, Jurij: *Oblikovanje slovenske nacionalne države leta 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja XXV*, 1985, str. 49–76.

Perovšek, Jurij: *Slovenska osamosvojitev 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov*. Ljubljana: Modrijan, 1998.

Perovšek, Jurij: *Usodni germanizacijski pritiski. Slovenska novejša zgodovina* (ur. Jasna Fischer). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Mladinska knjiga, 2005, str. 157–158.

Pleterski, Janko: *Narodi, Jugoslavija, revolucija*. Ljubljana: Komunist: Državna založba Slovenije, 1986.

Pleterski, Janko: *Študije o slovenski zgodovini in narodnem vprašanju*. Maribor: Obzorja 1981.

Prepeluh, Albin: *Pripombe k naši prevratni dobi*. Ljubljana: Univerzitetna tiskarna, 1938.

Prunk, Janko: *Jeglič in slovenska politika po letu 1918. Jegličev simpozij v Rimu*. Celje: Mohorjeva družba, 1991, str. 289–302.

Prunk, Janko: *Slovenski narodni vzpon: narodna politika 1768–1992*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

Stavbar, Vlasta: *Deklaracijsko gibanje 1917–1918 na Spodnjem Štajerskem. Časopis za zgodovino in narodopisje* 77/42, 2006, str. 36–44.

Stavbar, Vlasta: *Izjave v podporo Majniške deklaracije. Zgodovinski časopis* 46, 1992, str. 357–382.

Stavbar, Vlasta: *Politik Vekoslav Kukovec: politično delovanje do leta 1918. Razpoznavanja/Recognities* 21. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2014.

Zečević, Momčilo: *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929*. Maribor: Obzorja, 1986.

Zečević, Momčilo: *Slovenska ljudska stranka in jugoslovansko zedinjenje 1917–1921: od Majniške deklaracije do Vidovdanske ustave*. Maribor: Obzorja, 1977.

Žuraj, Marko: *Med regionalizmom in jugoslovanstvom*. Maribor: ZRI Franca Kovačiča, 2010.

S U M M A R Y

Developments in the Celje area in 1917–1918, with particular regard to the activities of local liberals

In Celje and its surrounding area, the First World War changed people's lives in the social, economic as well as political spheres. As a result of the bloody toll at the battlefield, the initial enthusiasm to engage in war soon began to dwindle and the turmoil of war also began to increasingly affect the daily lives of the population. The desire for peace and the anticipation of change grew, and the relaxation of political life in May 1917 triggered an avalanche of ideas of the monarchy's postwar reconstruction that were not necessarily mutually congruent.

Given their military loyalty to the monarchy, the Slovenes felt morally audacious to demand a higher level of independence within the monarchy. The same period also saw the revival of the idea of uniting all Slovenes in a single province and of forming a separate state formation with other South Slavic nations in the monarchy. The said idea became publicly known as the May Declaration and was initially promulgated by the members of the national assembly in agreement with the major political parties. Soon afterwards, once the idea also reaped the support of certain eminent public personalities and the (Slovenian) Catholic Church, the Declaration Movement gradually grew into a pan-Slovenian campaign. As for state politicians, however, they were determined to maintain the status quo in the monarchy.

When it became clear that the war was nearing its end and that Slovenian politicians could no longer walk back from their demands, they did a step further, starting to set up national councils and appointing a parallel government, which was a fast

and straightforward process in places with Slovenian majority. In cities and market towns where the government was (pro-)Austrian or German-oriented or in major administrative units (districts, circuits), however, this change required the effort of nationally aware individuals. It was only the formation of national councils that finally enabled a smooth transition from Austrian to Yugoslav statehood.

As regards the political life in partisan terms, the two main Slovenian bourgeois political camps organised their provincial parties into national ones, thus marking the beginnings of the Slovenian People's Party (SLS) and the Yugoslav Workers' Party (JDS). However, despite their general willingness to cooperate, neither party was ready to give up its prewar position, so they started a behind-the-scene scramble for filling the »vacant« space that was being created in what were formerly »German« areas, including in Celje. Taking control over Celje and its surrounding area was also made possible with the use of propaganda, more accurately, the (liberal) newspaper that circulated in the city, initially titled *Glasnik Narodnega sveta za Celje* [The Herald of the National Council for Celje] and then in 1919 renamed *Nova doba* [New Era]. Apart from the Slovenian one, there was also a German newspaper published in the city, i.e., *Deutsche Wacht* (later *Cillier Zeitung*). Meanwhile, more and more workers' representatives were entering the partisan struggle for power as well, particularly in industrially developed areas and many mining centres across the Celje area.

The overthrow was swift; in the wake of the collapse of the Italian battlefield, the retreat of the military forces was followed by the withdrawal of foreign officials. The Slovenian provinces found themselves in a »nation« state, the construction of which took some considerable time. Namely, persistently maintaining the prewar political power balance, the state and local governments, which had been set up during the overthrow period, did not change much until the first election.